ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ขุทฺทกนิกาเย

อิติวุตฺตกปาฬิ

๑. เอกกนิปาโต

๑. ปฐมวคฺค

๑. โลภสุตฺตํ

๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘เอกธมฺมํ, ภิกฺขเว, ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายฯ กตมํ เอกธมฺมํ? โลภํ, ภิกฺขเว, เอกธมฺมํ ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘เยน โลเภน ลุทฺธาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคติํ;
ตํ โลภํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. โทสสุตฺตํ

๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘เอกธมฺมํ, ภิกฺขเว, ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายฯ กตมํ เอกธมฺมํ? โทสํ, ภิกฺขเว, เอกธมฺมํ ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘เยน โทเสน ทุฎฺฐาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคติํ;
ตํ โทสํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. โมหสุตฺตํ

๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธมฺมํ, ภิกฺขเว, ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายฯ กตมํ เอกธมฺมํ? โมหํ, ภิกฺขเว, เอกธมฺมํ ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เยน โมเหน มูฬฺหาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ;
ตํ โมหํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. โกธสุตฺตํ

๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธมฺมํ, ภิกฺขเว, ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายฯ กตมํ เอกธมฺมํ? โกธํ, ภิกฺขเว, เอกธมฺมํ ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เยน โกเธน กุทฺธาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ;
ตํ โกธํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. มกฺขสุตฺตํ

๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธมฺมํ, ภิกฺขเว, ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายฯ กตมํ เอกธมฺมํ? มกฺขํ, ภิกฺขเว, เอกธมฺมํ ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เยน มเกฺขน มกฺขาเส [มกฺขิตาเส (สฺยา.)], สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ;
ตํ มกฺขํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. มานสุตฺตํ

๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธมฺมํ, ภิกฺขเว, ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายฯ กตมํ เอกธมฺมํ? มานํ, ภิกฺขเว, เอกธมฺมํ ปชหถ; อหํ โว ปาฏิโภโค อนาคามิตายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เยน มาเนน มตฺตาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ;
ตํ มานํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สพฺพปริญฺญาสุตฺตํ

๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“สพฺพํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ สพฺพญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“โย สพฺพํ สพฺพโต ญตฺวา, สพฺพเตฺถสุ น รชฺชติ;
ส เว สพฺพปริญฺญา [สพฺพํ ปริญฺญา (สฺยา. ปี.)] โส, สพฺพทุกฺขมุปจฺจคา”ติ [สพฺพํ ทุกฺขํ อุปจฺจคาติ (สฺยา.), สพฺพทุกฺขํ อุปจฺจคาติ (ปี. อฎฺฐ.)]ฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. มานปริญฺญาสุตฺตํ

๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“มานํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ มานญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“มานุเปตา อยํ ปชา, มานคนฺถา ภเว รตา;
มานํ อปริชานนฺตา, อาคนฺตาโร ปุนพฺภวํฯ

“เย จ มานํ ปหนฺตฺวาน, วิมุตฺตา มานสงฺขเย;
เต มานคนฺถาภิภุโน, สพฺพทุกฺขมุปจฺจคุ”นฺติ [สพฺพทุกฺขํ อุปจฺจคุนฺติ (ปี.), สพฺพํ ทุกฺขํ อุปจฺจคุนฺติ (อฎฺฐกถา)]ฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. โลภปริญฺญาสุตฺตํ

๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“โลภํ, ภิกฺขเว , อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ โลภญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘เยน โลเภน ลุทฺธาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ;
ตํ โลภํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. โทสปริญฺญาสุตฺตํ

๑๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘โทสํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ โทสญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘เยน โทเสน ทุฎฺฐาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ;
ตํ โทสํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

ปฐโม วโคฺค นิฎฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ราคโทสา อถ โมโห, โกธมกฺขา มานํ สพฺพํ;
มานโต ราคโทสา ปุน เทฺว, ปกาสิตา วคฺคมาหุ ปฐมนฺติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. โมหปริญฺญาสุตฺตํ

๑๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘โมหํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ โมหญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘เยน โมเหน มูฬฺหาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ;
ตํ โมหํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. โกธปริญฺญาสุตฺตํ

๑๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“โกธํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ โกธญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เยน โกเธน กุทฺธาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคติํ;
ตํ โกธํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓.มกฺขปริญฺญาสุตฺตํ

๑๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“มกฺขํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ มกฺขญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เยน มเกฺขน มกฺขาเส, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคติํ;
ตํ มกฺขํ สมฺมทญฺญาย, ปชหนฺติ วิปสฺสิโน;
ปหาย น ปุนายนฺติ, อิมํ โลกํ กุทาจน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. อวิชฺชานีวรณสุตฺตํ

๑๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“นาหํ, ภิกฺขเว, อญฺญํ เอกนีวรณมฺปิ สมนุปสฺสามิ เยน [เยเนวํ (?)] นีวรเณน นิวุตา ปชา ทีฆรตฺตํ สนฺธาวนฺติ สํสรนฺติ ยถยิทํ, ภิกฺขเว, อวิชฺชานีวรณํ [อวิชฺชานีวรเณน (?)]ฯ อวิชฺชานีวรเณน หิ, ภิกฺขเว, นิวุตา ปชา ทีฆรตฺตํ สนฺธาวนฺติ สํสรนฺตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“นตฺถโญฺญ เอกธโมฺมปิ, เยเนวํ [เยเนว (สี. ปี. ก.)] นิวุตา ปชา;
สํสรนฺติ อโหรตฺตํ, ยถา โมเหน อาวุตาฯ

“เย จ โมหํ ปหนฺตฺวาน, ตโมขนฺธํ [ตโมกฺขนฺธํ (สี. สฺยา. ปี.)] ปทาลยุํ;
น เต ปุน สํสรนฺติ, เหตุ เตสํ น วิชฺชตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ตณฺหาสํโยชนสุตฺตํ

๑๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“นาหํ, ภิกฺขเว, อญฺญํ เอกสํโยชนมฺปิ สมนุปสฺสามิ เยน [เยเนวํ (สฺยา.)] สํโยชเนน สํยุตฺตา สตฺตา ทีฆรตฺตํ สนฺธาวนฺติ สํสรนฺติ ยถยิทํ, ภิกฺขเว, ตณฺหาสํโยชนํ [ตณฺหาสํโยชเนน (?)]ฯ ตณฺหาสํโยชเนน หิ, ภิกฺขเว, สํยุตฺตา สตฺตา ทีฆรตฺตํ สนฺธาวนฺติ สํสรนฺตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ตณฺหาทุติโย ปุริโส, ทีฆมทฺธาน สํสรํ;
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ [อิตฺถมฺภาวญฺญถาภาวํ (สฺยา.)], สํสารํ นาติวตฺตติฯ

“เอตมาทีนวํ [เอวมาทีนวํ (สี. ปี. ก.)] ญตฺวา, ตณฺหํ [ตณฺหา (สี. ก.)] ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
วีตตโณฺห อนาทาโน, สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ปฐมเสขสุตฺตํ

๑๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เสขสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อปฺปตฺตมานสสฺส อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ ปตฺถยมานสฺส วิหรโต อชฺฌตฺติกํ องฺคนฺติ กริตฺวา นาญฺญํ เอกงฺคมฺปิ สมนุปสฺสามิ ยํ เอวํ พหูปการํ ยถยิทํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิกาโรฯ โยนิโส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มนสิ กโรโนฺต อกุสลํ ปชหติ , กุสลํ ภาเวตี”ติ ฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“โยนิโส มนสิกาโร, ธโมฺม เสขสฺส ภิกฺขุโน;
นตฺถโญฺญ เอวํ พหุกาโร, อุตฺตมตฺถสฺส ปตฺติยา;
โยนิโส ปทหํ ภิกฺขุ, ขยํ ทุกฺขสฺส ปาปุเณ”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ทุติยเสขสุตฺตํ

๑๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เสขสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อปฺปตฺตมานสสฺส อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ ปตฺถยมานสฺส วิหรโต พาหิรํ องฺคนฺติ กริตฺวา นาญฺญํ เอกงฺคมฺปิ สมนุปสฺสามิ ยํ เอวํ พหูปการํ ยถยิทํ, ภิกฺขเว, กลฺยาณมิตฺตตาฯ กลฺยาณมิโตฺต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อกุสลํ ปชหติ, กุสลํ ภาเวตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กลฺยาณมิโตฺต โย ภิกฺขุ, สปฺปติโสฺส สคารโว;
กรํ มิตฺตานํ วจนํ, สมฺปชาโน ปติสฺสโต;
ปาปุเณ อนุปุเพฺพน, สพฺพสํโยชนกฺขย”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. สงฺฆเภทสุตฺตํ

๑๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธมฺโม, ภิกฺขเว, โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานํฯ กตโม เอกธมฺโม? สงฺฆเภโทฯ สงฺเฆ โข ปน, ภิกฺขเว, ภินฺเน อญฺญมญฺญํ ภณฺฑนานิ เจว โหนฺติ, อญฺญมญฺญํ ปริภาสา จ โหนฺติ , อญฺญมญฺญํ ปริเกฺขปา จ โหนฺติ, อญฺญมญฺญํ ปริจฺจชนา จ โหนฺติฯ ตตฺถ อปฺปสนฺนา เจว นปฺปสีทนฺติ, ปสนฺนานญฺจ เอกจฺจานํ อญฺญถตฺตํ โหตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อาปายิโก เนรยิโก, กปฺปฏฺโฐ สงฺฆเภทโก;
วคฺคาราโม อธมฺมฏฺโฐ, โยคเกฺขมา ปธํสติ [โยคเกฺขมโต ธํสติ (สฺยา. ปี.), โยคเกฺขมา วิมํสติ (สี. ก.)];
สงฺฆํ สมคฺคํ เภตฺวาน [ภิตฺวาน (สี. ก.), ภินฺทิตฺวา (จูฬว. ๓๕๔; อ. นิ. ๑๐.๓๙)], กปฺปํ นิรยมฺหิ ปจฺจตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. สงฺฆสามคฺคีสุตฺตํ

๑๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธมฺโม, ภิกฺขเว, โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ กตโม เอกธมฺโม ? สงฺฆสามคฺคีฯ สงฺเฆ โข ปน, ภิกฺขเว, สมเคฺค น เจว อญฺญมญฺญํ ภณฺฑนานิ โหนฺติ, น จ อญฺญมญฺญํ ปริภาสา โหนฺติ, น จ อญฺญมญฺญํ ปริเกฺขปา โหนฺติ, น จ อญฺญมญฺญํ ปริจฺจชนา โหนฺติฯ ตตฺถ อปฺปสนฺนา เจว ปสีทนฺติ, ปสนฺนานญฺจ ภิโยฺยภาโว โหตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี, สมคฺคานญฺจนุคฺคโห;
สมคฺครโต ธมฺมฏฺโฐ, โยคเกฺขมา น ธํสติ;
สงฺฆํ สมคฺคํ กตฺวาน, กปฺปํ สคฺคมฺหิ โมทตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ปทุฏฺฐจิตฺตสุตฺตํ

๒๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“อิธาหํ, ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ ปทุฏฺฐจิตฺตํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมมฺหิ จายํ สมเย ปุคฺคโล กาลงฺกเรยฺย ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเย’ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? จิตฺตํ หิสฺส, ภิกฺขเว, ปทุฏฺฐํฯ เจโตปโทสเหตุ โข ปน, ภิกฺขเว, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ปทุฏฺฐจิตฺตํ ญตฺวาน, เอกจฺจํ อิธ ปุคฺคลํ;
เอตมตฺถญฺจ พฺยากาสิ, พุโทฺธ ภิกฺขูน สนฺติเกฯ

“อิมมฺหิ จายํ สมเย, กาลํ กยิราถ ปุคฺคโล;
นิรยํ อุปปเชฺชยฺย, จิตฺตํ หิสฺส ปทูสิตํฯ

“ยถา หริตฺวา นิกฺขิเปยฺย, เอวเมว ตถาวิโธ;
เจโตปโทสเหตุ หิ, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคติ”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

ทุติโย วโคฺค นิฎฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

โมโห โกโธ อถ มโกฺข, วิชฺชา ตณฺหา เสขทุเว จ;
เภโท สามคฺคิปุคฺคโล [โมหโกธ อถ มกฺขาคโต, มูหา กามเสกฺขทุเว; เภทสามคฺค ปุคฺคโล จ (สี. ก.) โมหโกธา อถ มโกฺข โมหกามา เสกฺขา ทุเว; เภทโมทา ปุคฺคโล จ (สฺยา. ปี.)], วคฺคมาหุ ทุติยนฺติ วุจฺจตีติฯ

๓. ตติยวโคฺค

๑. ปสนฺนจิตฺตสุตฺตํ

๒๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“อิธาหํ, ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ ปสนฺนจิตฺตํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมมฺหิ จายํ สมเย ปุคฺคโล กาลํ กเรยฺย ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺค’ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? จิตฺตํ หิสฺส, ภิกฺขเว, ปสนฺนํฯ เจโตปสาทเหตุ โข ปน, ภิกฺขเว, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ปสนฺนจิตฺตํ ญตฺวาน, เอกจฺจํ อิธ ปุคฺคลํ;
เอตมตฺถญฺจ พฺยากาสิ, พุโทฺธ ภิกฺขูน สนฺติเกฯ

“อิมมฺหิ จายํ สมเย, กาลํ กยิราถ ปุคฺคโล;
สุคติํ อุปปเชฺชยฺย, จิตฺตํ หิสฺส ปสาทิตํฯ

“ยถา หริตฺวา นิกฺขิเปยฺย, เอวเมว ตถาวิโธ;
เจโตปสาทเหตุ หิ, สตฺตา คจฺฉนฺติ สุคฺคติ”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. เมตฺตสุตฺตํ

๒๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“มา, ภิกฺขเว, ปุญฺญานํ ภายิตฺถ ฯ สุขเสฺสตํ, ภิกฺขเว, อธิวจนํ อิฏฺฐสฺส กนฺตสฺส ปิยสฺส มนาปสฺส ยทิทํ ปุญฺญานิ [ปุญฺญานนฺติ, (อ. นิ. ๗.๖๒)]ฯ อภิชานามิ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, ทีฆรตฺตํ กตานํ ปุญฺญานํ อิฏฺฐํ กนฺตํ ปิยํ มนาปํ วิปากํ ปจฺจนุภูตํฯ สตฺต วสฺสานิ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตฺวา สตฺต สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป นยิมํ โลกํ ปุนราคมาสิํฯ สํวฏฺฏมาเน สุทํ, ภิกฺขเว, กปฺเป อาภสฺสรูปโค โหมิ; วิวฏฺฏมาเน กปฺเป สุญฺญํ พฺรหฺมวิมานํ อุปปชฺชามิฯ

“ตตฺร สุทํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมา โหมิ มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตีฯ ฉตฺติํสกฺขตฺตุํ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, สโกฺก อโหสิํ เทวานมิโนฺท; อเนกสตกฺขตฺตุํ ราชา อโหสิํ จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรโนฺต วิชิตาวี ชนปทตฺถาวริยปฺปโตฺต สตฺตรตนสมนฺนาคโตฯ โก ปน วาโท ปเทสรชฺชสฺส!

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิสฺส นุ โข เม อิทํ กมฺมสฺส ผลํ, กิสฺส กมฺมสฺส วิปาโก, เยนาหํ เอตรหิ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโว’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘ติณฺณํ โข เม อิทํ กมฺมานํ ผลํ, ติณฺณํ กมฺมานํ วิปาโก, เยนาหํ เอตรหิ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวติ, เสยฺยถิทํ [เสยฺยถีทํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] – ทานสฺส, ทมสฺส, สญฺญมสฺสา’’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

> “ปุญฺญเมว โส สิเกฺขยฺย, อายตคฺคํ สุขุทฺรยํ;
> ทานญฺจ สมจริยญฺจ, เมตฺตจิตฺตญฺจ ภาวเยฯ
>
> “เอเต ธเมฺม ภาวยิตฺวา, ตโย สุขสมุทฺทเย [สุขสมุทฺรเย (สี. อฏฺฐ.)];
> อพฺยาปชฺฌํ [อพฺยาปชฺชํ (สฺยา. ก.), อพฺยาพชฺฌํ (?)] สุขํ โลกํ, ปณฺฑิโต อุปปชฺชตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. อุภยตฺถสุตฺตํ

๒๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธโมฺม , ภิกฺขเว, ภาวิโต พหุลีกโต อุโภ อเตฺถ สมธิคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ สมฺปรายิกญฺจฯ กตโม เอกธโมฺม? อปฺปมาโท กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, เอกธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต อุโภ อเตฺถ สมธิคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ สมฺปรายิกญฺจา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

> “อปฺปมาทํ ปสํสนฺติ, ปุญฺญกิริยาสุ ปณฺฑิตา;
> อปฺปมโตฺต อุโภ อเตฺถ, อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโตฯ
>
> “ทิเฎฺฐ ธเมฺม จ โย อโตฺถ, โย จโตฺถ สมฺปรายิโก;
> อตฺถาภิสมยา ธีโร, ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. อฏฺฐิปุญฺชสุตฺตํ

๒๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกปุคฺคลสฺส, ภิกฺขเว, กปฺปํ สนฺธาวโต สํสรโต สิยา เอวํ มหา อฏฺฐิกงฺกโล อฏฺฐิปุโญฺช อฏฺฐิราสิ ยถายํ เวปุโลฺล ปพฺพโต◌ํ สเจ สํหารโก อสฺส, สมฺภตญฺจ น วินเสฺสยฺยา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เอกเสฺสเกน กเปฺปน, ปุคฺคลสฺสฏฺฐิสญฺจโย;
สิยา ปพฺพตสโม ราสิ, อิติ วุตฺตํ มเหสินาฯ

“โส โข ปนายํ อกฺขาโต, เวปุโลฺล ปพฺพโต มหา;
อุตฺตโร คิชฺฌกูฏสฺส, มคธานํ คิริพฺพเชฯ

“ยโต จ อริยสจฺจานิ, สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ;
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ, ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ;
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

“ส สตฺตกฺขตฺตุํ ปรมํ, สนฺธาวิตฺวาน ปุคฺคโล;
ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ, สพฺพสํโยชนกฺขยา”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. มุสาวาทสุตฺตํ

๒๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอกธมฺมํ อตีตสฺส, ภิกฺขเว, ปุริสปุคฺคลสฺส นาหํ ตสฺส กิญฺจิ ปาปกมฺมํ อกรณียนฺติ วทามิฯ กตมํ เอกธมฺมํ? ยทิทํ [ยถยิทํ (สี. สฺยา. ก.), ยถายิทํ (ปี.)] ภิกฺขเว, สมฺปชานมุสาวาโท”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เอกธมฺมํ อตีตสฺส, มุสาวาทิสฺส ชนฺตุโน;
วิติณฺณปรโลกสฺส, นตฺถิ ปาปํ อการิย”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทานสุตฺตํ

๒๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เอวเญฺจ, ภิกฺขเว, สตฺตา ชาเนยฺยุํ ทานสํวิภาคสฺส วิปากํ ยถาหํ ชานามิ, น อทตฺวา ภุเญฺชยฺยุํ, น จ เนสํ มเจฺฉรมลํ จิตฺตํ ปริยาทาย ติเฎฺฐยฺยฯ โยปิ เนสํ อสฺส จริโม อาโลโป จริมํ กพฬํ, ตโตปิ น อสํวิภชิตฺวา ภุเญฺชยฺยุํ, สเจ เนสํ ปฏิคฺคาหกา อสฺสุฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, สตฺตา น เอวํ ชานนฺติ ทานสํวิภาคสฺส วิปากํ ยถาหํ ชานามิ, ตสฺมา อทตฺวา ภุญฺชนฺติ, มเจฺฉรมลญฺจ เนสํ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เอวํ เจ สตฺตา ชาเนยฺยุํ, ยถาวุตฺตํ มเหสินา;
วิปากํ สํวิภาคสฺส, ยถา โหติ มหปฺผลํฯ

“วิเนยฺย มเจฺฉรมลํ, วิปฺปสเนฺนน เจตสา;
ทชฺชุํ กาเลน อริเยสุ, ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํฯ

“อนฺนญฺจ ทตฺวา [ทตฺวาน (สฺยา.)] พหุโน, ทกฺขิเณยฺยสุ ทกฺขิณํ;
อิโต จุตา มนุสฺสตฺตา, สคฺคํ คจฺฉนฺติ ทายกาฯ

“เต จ สคฺคคตา [สคฺคํ คตา (สี. ปี. ก.)] ตตฺถ, โมทนฺติ กามกามิโน;
วิปากํ สํวิภาคสฺส, อนุโภนฺติ อมจฺฉรา”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. เมตฺตาภาวนาสุตฺตํ

๒๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ยานิ กานิจิ, ภิกฺขเว, โอปธิกานิ ปุญฺญกิริยวตฺถูนิ สพฺพานิ ตานิ เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสิํฯ เมตฺตาเยว ตานิ เจโตวิมุตฺติ อธิคฺคเหตฺวา ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยา กาจิ ตารกรูปานํ ปภา สพฺพา ตา จนฺทิยา ปภาย กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสิํ, จนฺทปภาเยว ตา อธิคฺคเหตฺวา ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ โอปธิกานิ ปุญฺญกิริยวตฺถูนิ สพฺพานิ ตานิ เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสิํ, เมตฺตาเยว ตานิ เจโตวิมุตฺติ อธิคฺคเหตฺวา ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว [นเภ (สี.)] อาทิโจฺจ นภํ อพฺภุสฺสกฺกมาโน [อพฺภุคฺคมมาโน (ก. อฎฺฐ.)] สพฺพํ อากาสคตํ [อากาสํ (สฺยา.)] ตมคตํ อภิวิหจฺจ [อภิหจฺจ (สฺยา.)] ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ โอปธิกานิ ปุญฺญกิริยวตฺถูนิ สพฺพานิ ตานิ เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสิํ, เมตฺตาเยว ตานิ เจโตวิมุตฺติ อธิคฺคเหตฺวา ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ โอสธิตารกา ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ โอปธิกานิ ปุญฺญกิริยวตฺถูนิ สพฺพานิ ตานิ เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสิํ , เมตฺตาเยว ตานิ เจโตวิมุตฺติ อธิคฺคเหตฺวา ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“โย จ เมตฺตํ ภาวยติ, อปฺปมาณํ ปฎิสฺสโต;
ตนู [ตนุ (สี.)] สํโยชนา โหนฺติ, ปสฺสโต อุปธิกฺขยํฯ

“เอกมฺปิ เจ ปาณมทุฎฺฐจิโตฺต, เมตฺตายติ กุสโล เตน โหติ;
สเพฺพ จ ปาเณ มนสานุกมฺปํ, ปหูตมริโย ปกโรติ ปุญฺญํฯ

‘‘เย [โย (สี.)] สตฺตสณฺฑํ ปถวึ วิชิตฺวา, ราชิสโย [ราชีสโย (สี.)] ยชมานานุปริยคา;
อสฺสเมธํ ปุริสเมธํ, สมฺมาปาสํ วาชเปยฺยํ นิรคฺคฬํฯ

‘‘เมตฺตสฺส จิตฺตสฺส สุภาวิตสฺส, กลมฺปิ เต นานุภวนฺติ โสฬสิํ;
จนฺทปฺปภา ตารคณาว สพฺพฯ

‘‘โย น หนฺติ น ฆาเตติ, น ชินาติ น ชาปเย;
เมตฺตํโส สพฺพภูเตสุ, เวรํ ตสฺส น เกนจี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

ตติโย วโคฺค นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

จิตฺตํ เมตฺตํ [ฌายี (สี. สฺยา.), ฌายิ (ปี. ก.)] อุโภ อเตฺถ, ปุญฺชํ เวปุลฺลปพฺพตํ;
สมฺปชานมุสาวาโท, ทานญฺจ เมตฺตภาวนา [เมตฺตภาวญฺจ (สี. สฺยา. ปี.), เมตฺตวาจญฺจ (ก.)]ฯ

สตฺติมานิ จ [สตฺติมานิธ (สี. ก.)] สุตฺตานิ, ปุริมานิ จ วีสติ;
เอกธเมฺมสุ สุตฺตนฺตา, สตฺตวีสติสงฺคหาติฯ

เอกกนิปาโต นิฏฺฐิโตฯ

๒. ทุกนิปาโต

๑. ปฐมวโคฺค

๑. ทุกฺขวิหารสุตฺตํ

๒๘. (เทฺว ธมฺมา อนุกฺกฏฺฐิ) [( ) สฺยามโปตฺถเก นตฺถิ] วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ทฺวีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฏฺฐว ธมฺเม ทุกฺขํ วิหรติ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ; กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ กตเมหิ ทฺวีหิ? อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารตาย [อคุตฺตทฺวาโร (อฏฺฐ.)] จ, โภชเน อมตฺตญฺญุตาย [อมตฺตญฺญู (อฏฺฐ.)] จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ทฺวีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฏฺฐว ธมฺเม ทุกฺขํ วิหรติ สวิธาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ; กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘จกฺขุ โสตญฺจ ฆานญฺจ, ชิวฺหา กาโย ตถา มโน;
เอตานิ ยสฺส ทฺวารานิ, อคุตฺตานิธ [อคุตฺตานิ จ (สฺยา.)] ภิกฺขุโนฯ

‘‘โภชนมฺหิ อมตฺตญฺญุ, อินฺทฺริเยสุ อสํวุโต;
กายทุกฺขํ เจโตทุกฺขํ, ทุกฺขํ โส อธิคจฺฉติฯ

‘‘ฑยฺหมาเนน กาเยน, ฑยฺหมาเนน เจตสา;
ทิวา วา ยทิ วา รตฺตึ, ทุกฺขํ วิหรติ ตาทิโส’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. สุขวิหารสุตฺตํ

๒๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ทฺวีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฏฺฐว ธมฺเม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํ; กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติ ปาฏิกงฺขา ฯ กตเมหิ ทฺวีหิ? อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตาย จ, โภชเน มตฺตญฺญุตาย จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ทฺวีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฏฺฐว ธมฺเม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํ; กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติ ปาฏิกงฺขา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘จกฺขุ โสตญฺจ ฆานญฺจ, ชิวฺหา กาโย ตถา [อโถ (สี. สฺยา. ก.)] มโน;
เอตานิ ยสฺส ทฺวารานิ, สุคุตฺตานิธ ภิกฺขุโนฯ

‘‘โภชนมฺหิ จ มตฺตญฺญู, อินฺทฺริเยสุ จ สํวุโต;
กายสุขํ เจโตสุขํ, สุขํ โส อธิคจฺฉติฯ

‘‘อฑยฺหมาเนน กาเยน, อฑยฺหมาเนน เจตสา;

ทิวา วา ยทิ วา รตฺตึ, สุขํ วิหรติ ตาทิโส’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ตปนียสุตฺตํ

๓๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘เทฺวเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา ตปนียาฯ กตเม เทฺว? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อกตกลฺยาโณ โหติ, อกตกุสโล, อกตภีรุตฺตาโณ, กตปาโป, กตลุโทฺท, กตกิพฺพิโสฯ โส ‘อกตํ เม กลฺยาณ’นฺติปิ ตปฺปติ, ‘กตํ เม ปาป’นฺติปิ ตปฺปติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, เทฺว ธมฺมา ตปนียา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘กายทุจฺจริตํ กตฺวา, วจีทุจฺจริตานิ จ;
มโนทุจฺจริตํ กตฺวา, ยญฺจญฺญํ โทสสญฺหิตํฯ

‘‘อกตฺวา กุสลํ กมฺมํ, กตฺวานากุสลํ พหุํ;
กายสฺส เภทา ทุปฺปโญฺญ, นิรยํ โสปปชฺชตี’’ติ [นิรยํ โส อุปปชฺชตีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. อตปนียสุตฺตํ

๓๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘เทฺวเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา อตปนียาฯ กตเม เทฺว? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กตกลฺยาโณ โหติ, กตกุสโล, กตภีรุตฺตาโณ, อกตปาโป, อกตลุโทฺท, อกตกิพฺพิโสฯ โส ‘กตํ เม กลฺยาณ’นฺติปิ น ตปฺปติ, ‘อกตํ เม ปาป’นฺติปิ น ตปฺปติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, เทฺว ธมฺมา อตปนียา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘กายทุจฺจริตํ หิตฺวา, วจีทุจฺจริตานิ จ;
มโนทุจฺจริตํ หิตฺวา, ยญฺจญฺญํ โทสสญฺหิตํฯ

‘‘อกตฺวากุสลํ กมฺมํ, กตฺวาน กุสลํ พหุํ;
กายสฺส เภทา สปฺปโญฺญ, สคฺคํ โส อุปปชฺชตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมสีลสุตฺตํ

๓๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ทฺวีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ กตเมหิ ทฺวีหิ? ปาปเกน จ สีเลน, ปาปิกาย จ ทิฎฺฐิยาฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ทฺวีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต

ปุคฺคโล ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ปาปเกน จ สีเลน, ปาปิกาย จ ทิฎฺฐิยา;
เอเตหิ ทฺวีหิ ธมฺมหิ, โย สมนฺนาคโต นโร;
กายสฺส เภทา ทุปฺปโญฺญ, นิรยํ โสปปชฺชตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยสีลสุตฺตํ

๓๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ทฺวีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ สเคฺคฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ? ภทฺทเกน จ สีเลน, ภทฺทิกาย จ ทิฎฺฐิยาฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ทฺวีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ สเคฺค’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ภทฺทเกน จ สีเลน, ภทฺทิกาย จ ทิฎฺฐิยา;
เอเตหิ ทฺวีหิ ธมฺมหิ, โย สมนฺนาคโต นโร;
กายสฺส เภทา สปฺปโญฺญ, สคฺคํ โส อุปปชฺชตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. อาตาปีสุตฺตํ

๓๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“อนาตาปี, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อโนตฺตาปี [อโนตฺตปฺปี (พหูสุ) อฎฺฐกถา ปสฺสิตพฺพา] อภโพฺพ สโมฺพธาย, อภโพฺพ นิพฺพานาย, อภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ อาตาปี จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โอตฺตาปี [โอตฺตปฺปี (พหูสุ)] ภโพฺพ สโมฺพธาย, ภโพฺพ นิพฺพานาย, ภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจ ฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อนาตาปี อโนตฺตาปี, กุสีโต หีนวีริโย;
โย ถีนมิทฺธพหุโล, อหิรีโก อนาทโร;
อภโพฺพ ตาทิโส ภิกฺขุ, ผุฎฺฐุํ สโมฺพธิมุตฺตมํฯ

“โย จ สติมา นิปโก ฌายี, อาตาปี โอตฺตาปี จ อปฺปมโตฺต;
สํโยชนํ ชาติชราย เฉตฺวา, อิเธว สโมฺพธิมนุตฺตรํ ผุเส’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ปฐมนกุหนสุตฺตํ

๓๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“นยิทํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ ชนกุหนตฺถํ, น ชนลปนตฺถํ, น ลาภสกฺการสิโลกานิสํสตฺถํ, น ‘อิติ มํ ชโน ชานาตู’ติฯ อถ โข อิทํ, ภิกฺขเว , พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ สํวรตฺถเญฺจว ปหานตฺถญฺจา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สํวรตฺถํ ปหานตฺถํ, พฺรหฺมจริยํ อนีติหํ;
อเทสยิ โส ภควา, นิพฺพาโนคธคามินํฯ

“เอส มโคฺค มหเตฺตหิ [มหนฺตหิ (สี. ก.), มหเตฺถหิ (สฺยา.)], อนุยาโต มเหสิภิ [มเหสิโน (สี. ก.)];
เย เย ตํ ปฏิปชฺชนฺติ, ยถา พุเทฺธน เทสิตํ;
ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ, สตฺถุสาสนการิโน’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ทุติยนกุหนสุตฺตํ

๓๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“นยิทํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ ชนกุหนตฺถํ, น ชนลปนตฺถํ, น ลาภสกฺการสิโลกานิสํสตฺถํ, น ‘อิติ มํ ชโน ชานาตู’ติฯ อถ โข อิทํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ อภิญฺญตฺถเญฺจว ปริญฺญตฺถญฺจา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อภิญฺญตฺถํ ปริญฺญตฺถํ, พฺรหฺมจริยํ อนีติหํ;
อเทสยิ โส ภควา, นิพฺพาโนคธคามินํฯ

“เอส มโคฺค มหเตฺตหิ, อนุยาโต มเหสิภิ;
เย เย ตํ ปฏิปชฺชนฺติ, ยถา พุเทฺธน เทสิตํ;
ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ, สตฺถุสาสนการิโน’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. โสมนสฺสสุตฺตํ

๓๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ทฺวีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สุขโสมนสฺสพหุโล วิหรติ, โยนิ จสฺส [โยนิโส (สี. สฺยา. ปี.), โยนิสฺส (ก.)] อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายฯ กตเมหิ ทฺวีหิ? สํเวชนีเยสุ ฐาเนสุ สํเวชเนน, สํวิคฺคสฺส จ โยนิโส ปธาเนนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ทฺวีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สุขโสมนสฺสพหุโล วิหรติ, โยนิ จสฺส อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สํเวชนียฏฺฐาเนสุ [สํเวชนีเยสุ ฐาเนสุ (สฺยา. ปี.)], สํวิเชฺชเถว ปณฺฑิโต;
อาตาปี นิปโก ภิกฺขุ, ปญฺญาย สมเวกฺขิยฯ

“เอวํ วิหารี อาตาปี, สนฺตวุตฺติ อนุทฺธโต;

เจโตสมถมนุยุโตฺต, ขยํ ทุกฺขสฺส ปาปุเณ’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

ปฐโม วโคฺค นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว จ ภิกฺขู ตปนียา, ตปนียา ปรเตฺถหิ;
อาตาปี [เทฺว ปาทา (ก.), เทฺว อาตาปี (สี.)] นกุหนา เทฺว [น กุหนา จ (สพฺพตฺถ)],
โสมนเสฺสน เต ทสาติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. วิตกฺกสุตฺตํ

๓๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตถาคตํ, ภิกฺขเว, อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เทฺว วิตกฺกา พหุลํ สมุทาจรนฺติ – เขโม จ วิตโกฺก, ปวิเวโก จ [วิเวโก จ (สฺยา.)]ฯ อพฺยาปชฺฌาราโม [อพฺยาปชฺชาราโม (ก.), อพฺยาพชฺฌาราโม (?)], ภิกฺขเว, ตถาคโต อพฺยาปชฺฌรโตฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, ตถาคตํ อพฺยาปชฺฌารามํ อพฺยาปชฺฌรตํ เอเสว วิตโกฺก พหุลํ สมุทาจรติ – ‘อิมายาหํ อิริยาย น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา’ติฯ

‘‘ปวิเวการาโม , ภิกฺขเว, ตถาคโต ปวิเวกรโตฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, ตถาคตํ ปวิเวการามํ ปวิเวกรตํ เอเสว วิตโกฺก พหุลํ สมุทาจรติ – ‘ยํ อกุสลํ ตํ ปหีน’นฺติฯ

‘‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ อพฺยาปชฺฌารามา วิหรถ อพฺยาปชฺฌรตาฯ เตสํ โว, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ อพฺยาปชฺฌารามานํ วิหรตํ อพฺยาปชฺฌรตานํ เอเสว วิตโกฺก พหุลํ สมุทาจริสฺสติ – ‘อิมาย มยํ อิริยาย น กิญฺจิ พฺยาพาเธม ตสํ วา ถาวรํ วา’ติฯ

‘‘ปวิเวการามา, ภิกฺขเว, วิหรถ ปวิเวกรตาฯ เตสํ โว, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ ปวิเวการามานํ วิหรตํ ปวิเวกรตานํ เอเสว วิตโกฺก พหุลํ สมุทาจริสฺสติ – ‘กึ อกุสลํ, กึ อปฺปหีนํ, กึ ปชหามา’’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ตถาคตํ พุทฺธมสยฺหสาหินํ, ทุเว วิตกฺกา สมุทาจรนฺติ นํ;
เขโม วิตโกฺก ปฐโม อุทีริโต, ตโต วิเวโก ทุติโย ปกาสิโตฯ

‘‘ตโมนุทํ ปารคตํ มเหสึ, ตํ ปตฺติปตฺตํ วสิมํ อนาสวํ;
วิสนฺตรํ [เวสนฺตรํ (สี. ก.), วิสฺสนฺตรํ (ปี.)] ตณฺหกฺขเย วิมุตฺตํ, ตํ เว มุนึ อนฺติมเทหธาริํ;
มารญฺชหํ [มารชหํ (สฺยา.), มานชหํ (สี. ก.), มานํ ชหํ (ปี.)] พฺรูมิ ชราย ปารคุํฯ

‘‘เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโต, ยถาปิ ปเสฺส ชนตํ สมนฺตโต;
ตถูปมํ ธมฺมมยํ สุเมโธ, ปาสาทมารุยฺห สมนฺตจกฺขุ;

โสกาวติณฺณํ ชนตมเปตโสโก, อเวกฺขติ ชาติชราภิภูต’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. เทสนาสุตฺตํ

๓๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตถาคตสฺส, ภิกฺขเว, อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เทฺว ธมฺมเทสนา ปริยาเยน ภวนฺติฯ กตมา เทฺว? ‘ปาปํ ปาปกโต ปสฺสถา’ติ – อยํ ปฐมา ธมฺมเทสนา; ‘ปาปํ ปาปกโต ทิสฺวา ตตฺถ นิพฺพินฺทถ วิรชฺชถ วิมุจฺจถา’ติ – อยํ ทุติยา ธมฺมเทสนาฯ ตถาคตสฺส, ภิกฺขเว, อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิมา เทฺว ธมฺมเทสนา ปริยาเยน ภวนฺตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ตถาคตสฺส พุทฺธสฺส, สพฺพภูตานุกมฺปิโน;
ปริยายวจนํ ปสฺส, เทฺว จ ธมฺมา ปกาสิตาฯ

‘‘ปาปกํ ปสฺสถ เจตํ [เจกํ (สี. ปี.), เฉกา (สฺยา.)], ตตฺถ จาปิ วิรชฺชถ;
ตโต วิรตฺตจิตฺตาเส, ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสถา’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. วิชฺชาสุตฺตํ

๔๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘อวิชฺชา , ภิกฺขเว, ปุพฺพงฺคมา อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา อนฺวเทว อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ; วิชฺชา จ โข, ภิกฺขเว, ปุพฺพงฺคมา กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา อนฺวเทว หิโรตฺตปฺป’’นฺติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ยา กาจิมา ทุคฺคติโย, อสฺมิํ โลเก ปรมฺหิ จ;
อวิชฺชามูลิกา สพฺพา, อิจฺฉาโลภสมุสฺสยาฯ

‘‘ยโต จ โหติ ปาปิโจฺฉ, อหิรีโก อนาทโร;
ตโต ปาปํ ปสวติ, อปายํ เตน คจฺฉติฯ

‘‘ตสฺมา ฉนฺทญฺจ โลภญฺจ, อวิชฺชญฺจ วิราชยํ;
วิชฺชํ อุปฺปาทยํ ภิกฺขุ, สพฺพา ทุคฺคติโย ชเห’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. ปญฺญาปริหีนสุตฺตํ

๔๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เต, ภิกฺขเว, สตฺตา สุปริหีนา เย อริยาย ปญฺญาย ปริหีนาฯ เต ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ วิหรนฺติ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ; กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ เต [เต จ โข (?)], ภิกฺขเว, สตฺตา อปริหีนา เย อริยาย ปญฺญาย อปริหีนาฯ เต ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขํ วิหรนฺติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํ; กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติ ปาฏิกงฺขา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ปญฺญาย ปริหาเนน, ปสฺส โลกํ สเทวกํ;
นิวิฏฺฐํ นามรูปสฺมิํ, อิทํ สจฺจนฺติ มญฺญติฯ

“ปญฺญา หิ เสฏฺฐา โลกสฺมิํ, ยายํ นิเพฺพธคามินี;
ยาย สมฺมา ปชานาติ, ชาติภวปริกฺขยํฯ

“เตสํ เทวา มนุสฺสา จ, สมฺพุทฺธานํ สตีมตํ;
ปิหยนฺติ หาสปญฺญานํ [หาสุปญฺญานํ (สี. อฏฺฐ.)], สรีรนฺติมธาริน”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. สุกฺกธมฺมสุตฺตํ

๔๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เทฺวเม, ภิกฺขเว, สุกฺกา ธมฺมา โลกํ ปาเลนฺติฯ กตเม เทฺว? หิรี [หิริ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] จ, โอตฺตปฺปญฺจฯ อิเม เจ, ภิกฺขเว, เทฺว สุกฺกา ธมฺมา โลกํ น ปาเลยฺยุํ, นยิธ ปญฺญาเยถ มาตาติ วา มาตุจฺฉาติ วา มาตุลานีติ วา อาจริยภริยาติ วา ครูนํ ทาราติ วาฯ สเมฺภทํ โลโก อคมิสฺส ยถา อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา โสณสิงฺคาลา [โสณสิคาลา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อิเม เทฺว สุกฺกา ธมฺมา โลกํ ปาเลนฺติ ตสฺมา ปญฺญายติ มาตาติ วา มาตุจฺฉาติ วา มาตุลานีติ วา อาจริยภริยาติ วา ครูนํ ทาราติ วา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เยสํ เจ หิริโอตฺตปฺปํ, สพฺพทา จ น วิชฺชติ;
โวกฺกนฺตา สุกฺกมูลา เต, ชาติมรณคามิโนฯ

“เยสญฺจ หิริโอตฺตปฺปํ, สทา สมฺมา อุปฏฺฐิตา;
วิรูฬฺหพฺรหฺมจริยา เต, สโนฺต ขีณปุนพฺภวา”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อชาตสุตฺตํ

๔๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“อตฺถิ, ภิกฺขเว , อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํฯ โน เจตํ, ภิกฺขเว, อภวิสฺส อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ, นยิธ ชาตสฺส ภูตสฺส กตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญาเยถฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ, ตสฺมา ชาตสฺส ภูตสฺส กตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญายตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ชาตํ ภูตํ สมุปฺปนฺนํ, กตํ สงฺขตมทฺธุวํ;
ชรามรณสงฺฆาฏํ, โรคนีฬํ [โรคนิฑฺฒํ (สี.)] ปภงฺคุรํ [ปภงฺคุนํ (ก. สี. ก.), ปภงฺคุณํ (สฺยา.)]ฯ

“อาหารเนตฺติปฺปภวํ, นาลํ ตทภินนฺทิตุํ;
ตสฺส นิสฺสรณํ สนฺตํ, อตกฺกาวจรํ ธุวํฯ

“อชาตํ อสมุปฺปนฺนํ, อโสกํ วิรชํ ปทํ;
นิโรโธ ทุกฺขธมฺมานํ, สงฺขารูปสโม สุโข”ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. นิพฺพานธาตุสุตฺตํ

๔๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เทฺวมา, ภิกฺขเว, นิพฺพานธาตุโยฯ กตเม เทฺว? สอุปาทิเสสา จ นิพฺพานธาตุ, อนุปาทิเสสา จ นิพฺพานธาตุฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, สอุปาทิเสสา นิพฺพานธาตุ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตฯ ตสฺส ติฏฺฐเนฺตว ปญฺจินฺทฺริยานิ เยสํ อวิฆาตตฺตา [อวิคตตฺตา (สี. อฏฺฐ.)] มนาปามนาปํ ปจฺจนุโภติ, สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทติ ฯ ตสฺส โย ราคกฺขโย, โทสกฺขโย, โมหกฺขโย – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สอุปาทิเสสา นิพฺพานธาตุฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, อนุปาทิเสสา นิพฺพานธาตุ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตฯ ตสฺส อิเธว, ภิกฺขเว, สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีติ ภวิสฺสนฺติ [สีตีภวิสฺสนฺติ (?)]ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อนุปาทิเสสา นิพฺพานธาตุฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, เทฺว นิพฺพานธาตุโย”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ทุเว อิมา จกฺขุมตา ปกาสิตา, นิพฺพานธาตู อนิสฺสิเตน ตาทินา;
เอกา หิ ธาตุ อิธ ทิฏฺฐธมฺมิกา, สอุปาทิเสสา ภวเนตฺติสงฺขยา;
อนุปาทิเสสา ปน สมฺปรายิกา, ยมฺหิ นิรุชฺฌนฺติ ภวานิ สพฺพโสฯ

“เย เอตทญฺญาย ปทํ อสงฺขตํ, วิมุตฺตจิตฺตา ภวเนตฺติสงฺขยา;
เต ธมฺมสาราธิคมา ขเย รตา, ปหํสุ เต สพฺพภวานิ ตาทิโน”ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ปฏิสลฺลานสุตฺตํ

๔๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ปฏิสลฺลานารามา [ปฏิสลฺลานารามา (ก.)], ภิกฺขเว, วิหรถ ปฏิสลฺลานรตา, อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺตา, อนิรากตชฺฌานา, วิปสฺสนาย สมนฺนาคตา, พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ ฯ ปฏิสลฺลานารามานํ, ภิกฺขเว, วิหรตํ ปฏิสลฺลานรตานํ อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺตานํ อนิรากตฌชฺฌานานํ วิปสฺสนาย สมนฺนาคตานํ พฺรูเหตานํ สุญฺญาคารานํ ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ – ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เย สนฺตจิตฺตา นิปกา, สติมโนฺต จ [สติมโนฺตว (สี. ก.)] ฌายิโน;
สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสนฺติ, กาเมสุ อนเปกฺขิโนฯ

“อปฺปมาทรตา สนฺตา, ปมาเท ภยทสฺสิโน;
อภพฺพา ปริหานาย, นิพฺพานเสฺสว สนฺติเก”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. สิกฺขานิสํสสุตฺตํ

๔๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“สิกฺขานิสํสา , ภิกฺขเว, วิหรถ ปญฺญุตฺตรา วิมุตฺติสารา สตาธิปเตยฺยาฯ สิกฺขานิสํสานํ, ภิกฺขเว, วิหรตํ ปญฺญุตฺตรานํ วิมุตฺติสารานํ สตาธิปเตยฺยานํ ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ – ทิเฏฺฐว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ปริปุณฺณสิกฺขํ [ปริปุณฺณเสขํ (สี.), ปริปุณฺณเสกฺขํ (สฺยา.)] อปหานธมฺมํ,
ปญฺญุตฺตรํ ชาติขยนฺตทสฺสิํ;
ตํ เว มุนิํ อนฺติมเทหธาริํ, มารญฺชหํ พฺรูมิ ชราย ปารคุํฯ

“ตสฺมา สทา ฌานรตา สมาหิตา, อาตาปิโน ชาติขยนฺตทสฺสิโน;
มารํ สเสนํ อภิภุยฺย ภิกฺขโว, ภวถ ชาติมรณสฺส ปารคา”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ชาคริยสุตฺตํ

๔๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ชาคโร จสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิหเรยฺย สโต สมฺปชาโน สมาหิโต ปมุทิโต วิปฺปสโนฺน จ ตตฺถ กาลวิปสฺสี จ กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ ชาครสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน วิหรโต สตสฺส สมฺปชานสฺส สมาหิตสฺส ปมุทิตสฺส วิปฺปสนฺนสฺส ตตฺถ กาลวิปสฺสิโน กุสเลสุ ธเมฺมสุ ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ – ทิเฏฺฐว ธเมฺม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ชาครนฺตา สุณาเถตํ, เย สุตฺตา เต ปพุชฺฌถ;
สุตฺตา ชาคริตํ เสโยฺย, นตฺถิ ชาครโต ภยํฯ

“โย ชาคโร จ สติมา สมฺปชาโน, สมาหิโต มุทิโต วิปฺปสนฺโน จ;
กาเลน โส สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโน, เอโกทิภูโต วิหเน ตมํ โสฯ

“ตสฺมา หเว ชาคริยํ ภเชถ, อาตาปี ภิกฺขุ นิปโก ฌานลาภี;
สํโยชนํ ชาติชราย เฉตฺวา, อิเธว สโมฺพธิมนุตฺตรํ ผุเส”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

๑๑. อาปายิกสุตฺตํ

๔๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เทฺวเม, ภิกฺขเว, อาปายิกา เนรยิกา อิทมปฺปหายฯ กตเม เทฺว? โย จ อพฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริปฏิโญฺญ, โย จ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตํ อมูลเกน อพฺรหฺมจริเยน อนุทฺธํเสติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, เทฺว อาปายิกา เนรยิกา อิทมปฺปหายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อภูตวาที นิรยํ อุเปติ, โย วาปิ กตฺวา น กโรมิ จาห;
อุโภปิ เต เปจฺจ สมา ภวนฺติ, นิหีนกมฺมา มนุชา ปรตฺถฯ

“กาสาวกณฺฐา พหโว, ปาปธมฺมา อสญฺญตา;
ปาปา ปาเปหิ กเมฺมหิ, นิรยํ เต อุปปชฺชเรฯ

“เสโยฺย อโยคุโฬ ภุโตฺต, ตโตฺต อคฺคิสิขูปโม;
ยเญฺจ ภุเญฺชยฺย ทุสฺสีโล, รฎฺฐปิณฺฑมสญฺญโต”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ทิฎฺฐิคตสุตฺตํ

๔๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ทฺวีหิ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิคเตหิ ปริยุฎฺฐิตา เทวมนุสฺสา โอลียนฺติ เอเก, อติธาวนฺติ เอเก; จกฺขุมโนฺต จ ปสฺสนฺติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, โอลียนฺติ เอเก? ภวารามา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา ภวรตา ภวสมฺมุทิตา เตสํ ภวนิโรธาย ธเมฺม เทสิยมาเน จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีทติ น สนฺติฎฺฐติ นาธิมุจฺจติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, โอลียนฺติ เอเกฯ

“กถญฺจ , ภิกฺขเว, อติธาวนฺติ เอเก? ภเวเนว โข ปเนเก อฎฺฎียมานา หรายมานา ชิคุจฺฉมานา วิภวํ อภินนฺทนฺติ – ยโต กิร, โภ, อยํ อตฺตา [สโตฺต (สี. ก.)] กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ น โหติ ปรํ มรณา; เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณีตํ เอตํ ยาถาวนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อติธาวนฺติ เอเกฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, จกฺขุมโนฺต ปสฺสนฺติ? อิธ ภิกฺขุ ภูตํ ภูตโต ปสฺสติ; ภูตํ ภูตโต ทิสฺวา ภูตสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปโนฺน โหติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, จกฺขุมโนฺต ปสฺสนฺตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘เย [โย (สฺยา. ก.)] ภูตํ ภูตโต ทิสฺวา, ภูตสฺส จ อติกฺกมํ;
ยถาภูเต วิมุจฺจนฺติ, ภวตณฺหา ปริกฺขยาฯ

‘‘ส เว [สเจ (ก. สี. สฺยา. ปี.)] ภูตปริโญฺญ, โส วีตตโณฺห ภวาภเว;
ภูตสฺส วิภวา ภิกฺขุ, นาคจฺฉติ ปุนพฺภว’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทฺวาทสมํฯ

ทุติโย วโคฺค นิฎฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว อินฺทฺริยา เทฺว ตปนียา, สีเลน อปเร ทุเว;
อโนตฺตาปี กุหนา เทฺว จ, สํเวชนีเยน เต ทสฯ

วิตกฺกา เทสนา วิชฺชา, ปญฺญา ธเมฺมน ปญฺจมํ;
อชาตํ ธาตุสลฺลานํ, สิกฺขา ชาคริเยน จ;
อปายทิฎฺฐิยา เจว [เยว (สี. สฺยา.)], พาวีสติ ปกาสิตาติฯ

ทุกนิปาโต นิฎฺฐิโตฯ

๓. ติกนิปาโต

๑. ปฐมวโคฺค

๑. มูลสุตฺตํ

๕๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, อกุสลมูลานิฯ กตมานิ ตีณิ? โลโภ อกุสลมูลํ, โทโส อกุสลมูลํ, โมโห อกุสลมูลํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อกุสลมูลานี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘โลโภ โทโส จ โมโห จ, ปุริสํ ปาปเจตสํ;
หึสนฺติ อตฺตสมฺภูตา, ตจสารํว สมฺผล’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ธาตุสุตฺตํ

๕๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ธาตุโยฯ กตมา ติโสฺส? รูปธาตุ, อรูปธาตุ, นิโรธธาตุ – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส ธาตุโย’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘รูปธาตุํ [รูปธาตุ (สพฺพตฺถ)] ปริญฺญาย, อรูเปสุ อสณฺฐิตา;
นิโรเธ เย วิมุจฺจนฺติ, เต ชนา มจฺจุหายิโนฯ

‘‘กาเยน อมตํ ธาตุํ, ผุสยิตฺวา [ผุสฺสยิตฺวา (สฺยา.), ผสฺสยิตฺวา (ปี.)] นิรูปธิํ;
อุปธิปฺปฏินิสฺสคฺคํ, สจฺฉิกตฺวา อนาสโว;
เทเสติ สมฺมาสมฺพุโทฺธ, อโสกํ วิรชํ ปท’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ปฐมเวทนาสุตฺตํ

๕๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา –

อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส เวทนา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘สมาหิโต สมฺปชาโน, สโต พุทฺธสฺส สาวโก;
เวทนา จ ปชานาติ, เวทนานญฺจ สมฺภวํฯ

“ยตฺถ เจตา นิรุชฺฌนฺติ, มคฺคญฺจ ขยคามินํ;
เวทนานํ ขยา ภิกฺขุ, นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. ทุติยเวทนาสุตฺตํ

๕๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ติโสฺส อิมา , ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ สุขา, ภิกฺขเว, เวทนา ทุกฺขโต ทฎฺฐพฺพา; ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต ทฎฺฐพฺพา; อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจโต ทฎฺฐพฺพาฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน สุขา เวทนา ทุกฺขโต ทิฎฺฐา โหติ, ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต ทิฎฺฐา โหติ, อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจโต ทิฎฺฐา โหติ; อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘ภิกฺขุ อริโย สมฺมทฺทโส อเจฺฉจฺฉิ [อเจฺฉชฺชิ (สี. ปี.), อจฺฉิชฺชิ (ก.)], ตณฺหํ, วิวตฺตยิ [วาวตฺตยิ (สี. อฎฺฐ.)] สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“โย สุขํ ทุกฺขโต อทฺท [ทกฺขิ (สี. ปี. ก.), อทกฺขิ (สฺยา.)], ทุกฺขมทฺทกฺขิ สลฺลโต;
อทุกฺขมสุขํ สนฺตํ, อทกฺขิ นํ อนิจฺจโตฯ

“ส เว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ, ยโต ตตฺถ วิมุจฺจติ;
อภิญฺญาโวสิโต สโนฺต, ส เว โยคาติโค มุนี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมเอสนาสุตฺตํ

๕๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เอสนาฯ กตมา ติโสฺส? กาเมสนา, ภเวสนา, พฺรหฺมจริเยสนา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส เอสนา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สมาหิโต สมฺปชาโน, สโต พุทฺธสฺส สาวโก;
เอสนา จ ปชานาติ, เอสนานญฺจ สมฺภวํฯ

“ยตฺถ เจตา นิรุชฺฌนฺติ, มคฺคญฺจ ขยคามินํ;
เอสนานํ ขยา ภิกฺขุ, นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยเอสนาสุตฺตํ

๕๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เอสนาฯ กตมา ติโสฺส? กาเมสนา, ภเวสนา, พฺรหฺมจริเยสนา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส เอสนา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กาเมสนา ภเวสนา, พฺรหฺมจริเยสนา สห;
อิติ สจฺจปรามาโส, ทิฎฺฐิฎฺฐานา สมุสฺสยาฯ

“สพฺพราควิรตฺตสฺส, ตณฺหกฺขยวิมุตฺติโน;
เอสนา ปฎินิสฺสฎฺฐา, ทิฎฺฐิฎฺฐานา สมูหตา;
เอสนานํ ขยา ภิกฺขุ, นิราโส อกถํกถี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ปฐมอาสวสุตฺตํ

๕๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, อาสวาฯ กตเม ตโย? กามาสโว, ภวาสโว, อวิชฺชาสโว – อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อาสวา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สมาหิโต สมฺปชาโน, สโต พุทฺธสฺส สาวโก;
อาสเว จ ปชานาติ, อาสวานญฺจ สมฺภวํฯ

“ยตฺถ เจตา นิรุชฺฌนฺติ, มคฺคญฺจ ขยคามินํ;
อาสวานํ ขยา ภิกฺขุ, นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยอาสวสุตฺตํ

๕๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, อาสวาฯ กตเม ตโย? กามาสโว, ภวาสโว, อวิชฺชาสโว – อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อาสวา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ยสฺส กามาสโว ขีโณ, อวิชฺชา จ วิราชิตา;
ภวาสโว ปริกฺขีโณ, วิปฺปมุโตฺต นิรูปธิ;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหินิ”นฺติ [สวาหนนฺติ (พหูสุ)]ฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ตณฺหาสุตฺตํ

๕๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ตณฺหาฯ กตมา ติโสฺส? กามตณฺหา, ภวตณฺหา, วิภวตณฺหา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส ตณฺหา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ตณฺหาโยเคน สํยุตฺตา, รตฺตจิตฺตา ภวาภเว;
เต โยคยุตฺตา มารสฺส, อโยคเกฺขมิโน ชนา;
สตฺตา คจฺฉนฺติ สํสารํ, ชาตีมรณคามิโนฯ

“เย จ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน, วีตตณฺหา [นิกฺกณฺหา จ (สี. ก.)] ภวาภเว;
เต เว [เต จ (สี. ปี. ก.)] ปารงฺคตา [ปารคตา (ก. สี. สฺยา.)] โลเก, เย ปตฺตา อาสวกฺขย”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. มารเธยฺยสุตฺตํ

๕๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อติกฺกมฺม มารเธยฺยํ อาทิโจฺจว วิโรจติฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อเสเขน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมาธิกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน ปญฺญากฺขเนฺธน สมนฺนาคโต โหติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อติกฺกมฺม มารเธยฺยํ อาทิโจฺจว วิโรจตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สีลํ สมาธิ ปญฺญา จ, ยสฺส เอเต สุภาวิตา;
อติกฺกมฺม มารเธยฺยํ, อาทิโจฺจว วิโรจตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

ปฐโม วโคฺค นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

มูลธาตุ อถ เวทนา ทุเว, เอสนา จ ทุเว อาสวา ทุเว;
ตณฺหาโต จ อถ [ตณฺหาโต อถ (สฺยา.)] มารเธยฺยโต, วคฺคมาหุ ปฐมนฺติ มุตฺตมนฺติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. ปุญฺญกิริยวตฺถุสุตฺตํ

๖๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, ปุญฺญกิริยวตฺถูนิฯ กตมานิ ตีณิ? ทานมยํ ปุญฺญกิริยวตฺถุ, สีลมยํ ปุญฺญกิริยวตฺถุ, ภาวนามยํ ปุญฺญกิริยวตฺถุ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ปุญฺญกิริยวตฺถูนี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ปุญฺญเมว โส สิเกฺขยฺย, อายตคฺคํ สุขุทฺรยํ;
ทานญฺจ สมจริยญฺจ, เมตฺตจิตฺตญฺจ ภาวเยฯ

“เอเต ธเมฺม ภาวยิตฺวา, ตโย สุขสมุทฺทเย;
อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลกํ, ปณฺฑิโต อุปปชฺชตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. จกฺขุสุตฺตํ

๖๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, จกฺขูนิฯ กตมานิ ตีณิ? มํสจกฺขุ, ทิพฺพจกฺขุ, ปญฺญาจกฺขุ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ จกฺขูนี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“มํสจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ, ปญฺญาจกฺขุ อนุตฺตรํ;
เอตานิ ตีณิ จกฺขูนิ, อกฺขาสิ ปุริสุตฺตโมฯ

“มํสจกฺขุสฺส อุปฺปาโท, มโคฺค ทิพฺพสฺส จกฺขุโน;
ยโต ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญาจกฺขุ อนุตฺตรํ;
ยสฺส จกฺขุสฺส ปฎิลาภา, สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. อินฺทฺริยสุตฺตํ

๖๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ตีณิ? อนญฺญาตญฺญสฺสามีตินฺทฺริยํ, อญฺญินฺทฺริยํ, อญฺญาตาวินฺทฺริยํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อินฺทฺริยานี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เสขสฺส สิกฺขมานสฺส, อุชุมคฺคานุสาริโน;
ขยสฺมิํ ปฐมํ ญาณํ, ตโต อญฺญา อนนฺตราฯ

“ตโต อญฺญา วิมุตฺตสฺส, ญาณํ เว โหติ ตาทิโน;
อกุปฺปา เม วิมุตฺตีติ, ภวสํโยชนกฺขยาฯ

“ส เว [สเจ (สี. สฺยา.)] อินฺทฺริยสมฺปโนฺน, สโนฺต สนฺติปเท รโต;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหินิ”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. อทฺธาสุตฺตํ

๖๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, อทฺธาฯ กตเม ตโย? อตีโต อทฺธา, อนาคโต อทฺธา, ปจฺจุปฺปนฺโน อทฺธา – อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อทฺธา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อกฺเขยฺยสญฺญิโน สตฺตา, อกฺเขยฺยสฺมิํ ปติฎฺฐิตา;
อกฺเขยฺยํ อปริญฺญาย, โยคมายนฺติ มจฺจุโนฯ

“อกฺเขยฺยญฺจ ปริญฺญาย, อกฺขาตารํ น มญฺญติ;
ผุฎฺโฐ วิโมกฺโข มนสา, สนฺติปทมนุตฺตรํฯ

“ส เว [สเจ (ก.)] อกฺเขยฺยสมฺปนฺโน, สนฺโต สนฺติปเท รโต;
สงฺขายเสวี ธมฺมฎฺโฐ, สงฺขฺยํ โนเปติ เวทคู”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ทุจฺจริตสุตฺตํ

๖๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, ทุจฺจริตานิฯ กตมานิ ตีณิ? กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ทุจฺจริตานี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กายทุจฺจริตํ กตฺวา, วจีทุจฺจริตานิ จ;
มโนทุจฺจริตํ กตฺวา, ยญฺจญฺญํ โทสสํหิตํฯ

“อกตฺวา กุสลํ กมฺมํ, กตฺวานากุสลํ พหุํ;
กายสฺส เภทา ทุปฺปโญฺญ, นิรยํ โสปปชฺชตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สุจริตสุตฺตํ

๖๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, สุจริตานิฯ กตมานิ ตีณิ? กายสุจริตํ, วจีสุจริตํ, มโนสุจริตํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ สุจริตานี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กายทุจฺจริตํ หิตฺวา, วจีทุจฺจริตานิ จ;
มโนทุจฺจริตํ หิตฺวา, ยญฺจญฺญํ โทสสํหิตํฯ

“อกตฺวากุสลํ กมฺมํ, กตฺวาน กุสลํ พหุํ;
กายสฺส เภทา สปฺปโญฺญ, สคฺคํ โส อุปปชฺชตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. โสเจยฺยสุตฺตํ

๖๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, โสเจยฺยานิฯ กตมานิ ตีณิ? กายโสเจยฺยํ, วจีโสเจยฺยํ, มโนโสเจยฺยํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ โสเจยฺยานี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กายสุจึ วจีสุจึ [วาจาสุจึ (ก.)], เจโตสุจิมนาสวํ;
สุจึ โสเจยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ สพฺพปฺปหายิน”นฺติ [อาหุ นินฺหาตปาปกนฺติ (อ. นิ. ๓.๑๒๒) ยุตฺตตรํ]ฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. โมเนยฺยสุตฺตํ

๖๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, โมเนยฺยานิฯ กตมานิ ตีณิ? กายโมเนยฺยํ, วจีโมเนยฺยํ, มโนโมเนยฺยํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ โมเนยฺยานี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กายมุนึ วจีมุนึ, มโนมุนิมนาสวํ;
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ นินฺหาตปาปก”นฺติ [อาหุ สพฺพปฺปหายินนฺติ (อ. นิ. ๓.๑๒๓)]ฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ปฐมราคสุตฺตํ

๖๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ราโค อปฺปหีโน, โทโส อปฺปหีโน, โมโห อปฺปหีโน – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘พโทฺธ [พนฺธ (พหูสุ)] มารสฺส ปฎิมุกฺกสฺส มารปาโส ยถากามกรณีโย [ยถา กามกรณีโย จ (สี. สฺยา. ปี. ก.)] ปาปิมโต’ฯ ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ราโค ปหีโน, โทโส ปหีโน, โมโห ปหีโน – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘อพโทฺธ มารสฺส โอมุกฺกสฺส มารปาโส น ยถา กามกรณีโย [น ยถากามกรณีโย จ (สฺยา.)] ปาปิมโต’”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ยสฺส ราโค จ โทโส จ, อวิชฺชา จ วิราชิตา;
ตํ ภาวิตตฺตญฺญตรํ, พฺรหฺมภูตํ ตถาคตํ;
พุทฺธํ เวรภยาตีตํ, อาหุ สพฺพปฺปหายิน”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยราคสุตฺตํ

๖๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ราโค อปฺปหีโน, โทโส อปฺปหีโน, โมโห อปฺปหีโน – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, น ‘อตริ [อติโณฺณ (ก. สี. ก.)] สมุทฺทํ สอูมึ สวีจึ สาวฏฺฏํ สคหํ สรกฺขสํ’ฯ ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ราโค ปหีโน, โทโส ปหีโน, โมโห ปหีโน – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘อตริ สมุทฺทํ สอูมึ สวีจึ สาวฏฺฏํ สคหํ สรกฺขสํ, ติโณฺณ ปารงฺคโต [ปารคโต (สี. อฏฺฐ. สฺยา.)] ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณ’”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ยสฺส ราโค จ โทโส จ, อวิชฺชา จ วิราชิตา;
โสมํ สมุทฺทํ สคหํ สรกฺขสํ, สอูมิภยํ ทุตฺตรํ อจฺจตาริฯ

“สงฺคาติโค มจฺจุชโห นิรูปธิ, ปหาสิ ทุกฺขํ อปุนพฺภวาย;
อตฺถงฺคโต โส น ปมาณเมติ, อโมหยิ มจฺจุราชนฺติ พฺรูมี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

ทุติโย วโคฺค นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปุญฺญํ จกฺขุ อถ อินฺทฺริยานิ [อตฺถินฺทฺริยา (สฺยา.)], อทฺธา จ จริตํ ทฺเว โสจิ [สุจิ (สฺยา.)];
มุโน [มุเน (สฺยา.)] อถ ราคทฺเว, ปุน วคฺคมาหุ ทุติยมุตฺตมนฺติฯ

๓. ตติยวโคฺค

๑. มิจฺฉาทิฏฺฐิกสุตฺตํ

๗๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ทิฏฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ

“ตํ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, นาญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สุตฺวา วทามิฯ ทิฏฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อปิ จ, ภิกฺขเว, ยเทว สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทวาหํ วทามิฯ

“ทิฏฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“มิจฺฉา มนํ ปณิธาย, มิจฺฉา วาจญฺจ ภาสิย [มิจา วาจํ อภาสิย (สพฺพตฺถ)];
มิจฺฉา กมฺมานิ กตฺวาน, กาเยน อิธ ปุคฺคโลฯ

“อปฺปสฺสุตาปุญฺญกโร [อปฺปสฺสุโตปุญฺญกโร (สี.), อปฺปสฺสุโต อปุญฺญกโร (สฺยา. ปี.)], อปฺปสฺมึ อิธ ชีวิเต;
กายสฺส เภทา ทุปฺปญฺโญ, นิรยํ โสปปชฺชตี”ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. สมฺมาทิฏฺฐิกสุตฺตํ

๗๑. วุตฺตญฺเหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ทิฏฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาฯ

“ตํ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, นาญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สุตฺวา วทามิฯ ทิฏฺฐา มยา , ภิกฺขเว, สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาฯ อปิ จ, ภิกฺขเว, ยเทว สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทวาหํ วทามิฯ

“ทิฏฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สมฺมา มนํ ปณิธาย, สมฺมา วาจญฺจ ภาสิย [สมฺมา วาจํ อภาสิย (สพฺพตฺถ)];
สมฺมา กมฺมานิ กตฺวาน, กาเยน อิธ ปุคฺคโลฯ

“พหุสฺสุโต ปุญฺญกโร, อปฺปสฺมึ อิธ ชีวิเต;
กายสฺส เภทา สปฺปญฺโญ, สคฺคํ โส อุปปชฺชตี”ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. นิสฺสรณิยสุตฺตํ

๗๒. วุตฺตญฺเหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ติสฺโส อิมา, ภิกฺขเว, นิสฺสรณิยา [นิสฺสารณียา (อ. นิ. ๕.๒๐๐)] ธาตุโยฯ กตมา ติสฺโส? กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิทํ เนกฺขมฺมํ, รูปานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิทํ อารุปฺปํ, ยํ โข ปน กิญฺจิ ภูตํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ นิโรโธ ตสฺส นิสฺสรณํ – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติสฺโส นิสฺสรณิยา ธาตุโย”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กามนิสฺสรณํ ญตฺวา, รูปานญฺจ อติกฺกมํ;
สพฺพสงฺขารสมถํ, ผุสํ อาตาปิ สพฺพทาฯ

“ส เว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ, ยโต ตตฺถ วิมุจฺจติ;
อภิญฺญาโวสิโต สนฺโต, ส เว โยคาติโค มุนี”ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. สนฺตตรสุตฺตํ

๗๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“รูเปหิ, ภิกฺขเว, อรูปา [อารุปฺปา (สี.)] สนฺตตรา, อรูเปหิ นิโรโธ สนฺตตโร”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เย จ รูปูปคา สตฺตา, เย จ อรูปฏฺฐายิโน [อารุปฺปฏฺฐายิโน (สี.)];
นิโรธํ อปฺปชานนฺตา, อาคนฺตาโร ปุนพฺภวํฯ

“เย จ รูเป ปริญฺญาย, อรูเปสุ อสณฺฐิตา;
นิโรเธ เย วิมุจฺจนฺติ, เต ชนา มจฺจุหายิโนฯ

“กาเยน อมตํ ธาตุํ, ผุสยิตฺวา นิรูปธิํ;
อุปธิปฺปฏินิสฺสคฺคํ, สจฺฉิกตฺวา อนาสโว;
เทเสติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, อโสกํ วิรชํ ปท”นฺติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปุตฺตสุตฺตํ

๗๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, ปุตฺตา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อติชาโต, อนุชาโต, อวชาโตติฯ

“กถญฺจ , ภิกฺขเว, ปุโตฺต อติชาโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปุตฺตสฺส มาตาปิตโร โหนฺติ น พุทฺธํ สรณํ คตา, น ธมฺมํ สรณํ คตา, น สงฺฆํ สรณํ คตา; ปาณาติปาตา อปฺปฏิวิรตา, อทินฺนาทานา อปฺปฏิวิรตา, กาเมสุมิจฺฉาจารา อปฺปฏิวิรตา, มุสาวาทา อปฺปฏิวิรตา, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา อปฺปฏิวิรตา, ทุสฺสีลา ปาปธมฺมาฯ ปุโตฺต จ เนสํ โหติ พุทฺธํ สรณํ คโต, ธมฺมํ สรณํ คโต, สงฺฆํ สรณํ คโต; ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต, สีลวา กลฺยาณธโมฺมฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุโตฺต อติชาโต โหติฯ

“กถญฺจ , ภิกฺขเว, ปุโตฺต อนุชาโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปุตฺตสฺส มาตาปิตโร โหนฺติ พุทฺธํ สรณํ คตา, ธมฺมํ สรณํ คตา, สงฺฆํ สรณํ คตา; ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา, มุสาวาทา ปฏิวิรตา, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิ

วิรตา, สีลวนฺต กลฺยาณธมฺมาฯ ปุตฺตปิ เนสํ โหติ พุทฺธํ สรณํ คโต, ธมฺมํ สรณํ คโต, สงฺฆํ สรณํ คโต; ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต, สีลวา กลฺยาณธมฺโมฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุตฺโต อนุชาโต โหติฯ

“กถญฺจ , ภิกฺขเว, ปุตฺโต อวชาโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปุตฺตสฺส มาตาปิตโร โหนฺติ พุทฺธํ สรณํ คตา, ธมฺมํ สรณํ คตา, สงฺฆํ สรณํ คตา; ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา, มุสาวาทา ปฏิวิรตา, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตา, สีลวนฺต กลฺยาณธมฺมาฯ ปุตฺโต จ เนสํ โหติ น พุทฺธํ สรณํ คโต, น ธมฺมํ สรณํ คโต, น สงฺฆํ สรณํ คโต; ปาณาติปาตา อปฺปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา อปฺปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา อปฺปฏิวิรโต, มุสาวาทา อปฺปฏิวิรโต, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา อปฺปฏิวิรโต, ทุสฺสีโล ปาปธมฺโมฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุตฺโต อวชาโต โหติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุตฺตา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ”นฺติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อติชาตํ อนุชาตํ, ปุตฺตมิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา;
อวชาตํ น อิจฺฉนฺติ, โย โหติ กุลคนฺธโนฯ

“เอเต โข ปุตฺตา โลกสฺมึ, เย ภวนฺติ อุปาสกา;
สทฺธา สีเลน สมฺปนฺนา, วทญฺญู วีตมจฺฉรา;
จโนฺท อพฺภฆนา มุโตฺต, ปริสาสุ วิโรจเร”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อวุฏฺฐิกสุตฺตํ

๗๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ กตเม ตโย? อวุฏฺฐิกสโม , ปเทสวสฺสี, สพฺพตฺถาภิวสฺสีฯ

“กถญฺจ , ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อวุฏฺฐิกสโม โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สเพฺพสเญฺญว น ทาตา โหติ, สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวนิพฺพกยาจกานํ [... วณิพฺพกยาจกานํ (สี.)] อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อวุฏฺฐิกสโม โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปเทสวสฺสี โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เอกจฺจานํ ทาตา (โหติ) [( ) นตฺถิ สฺยามโปตฺถเก], เอกจฺจานํ น ทาตา โหติ สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวนิพฺพกยาจกานํ อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปเทสวสฺสี โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สพฺพตฺถาภิวสฺสี โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สเพฺพสํว เทติ, สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวนิพฺพกยาจกานํ อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สพฺพตฺถาภิวสฺสี โหติฯ อิเม โข,

ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ''นฺติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

"น สมเณ น พฺราหฺมเณ, น กปณทฺธิกวนิพฺพเก;
ลทฺธาน สํวิภาเชติ, อนฺนํ ปานญฺจ โภชนํ;
ตํ เว อวุฎฺฐิกสโมติ, อาหุ นํ ปุริสาธมํฯ

"เอกจฺจานํ น ททาติ, เอกจฺจานํ ปเวจฺฉติ;
ตํ เว ปเทสวสฺสีติ, อาหุ เมธาวิโน ชนาฯ

"สุภิกฺขวาโจ ปุริโส, สพฺพภูตานุกมฺปโก;
อาโมทมาโน ปกิเรติ, เทถ เทถาติ ภาสติฯ

"ยถาปิ เมโฆ ถนยิตฺวา, คชฺชยิตฺวา ปวสฺสติ;
ถลํ นินฺนญฺจ ปูเรติ, อภิสนฺทโนฺตว [อภิสเนฺทโนฺตว (?)] วารินาฯ

"เอวเมว อิเธกโจฺจ, ปุคฺคโล โหติ ตาทิโส;
ธเมฺมน สํหริตฺวาน, อุฎฺฐานาธิคตํ ธนํ;
ตเปฺปติ อนฺนปาเนน, สมฺมา ปเตฺต วนิพฺพเก''ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สุขปตฺถนาสุตฺตํ

๗๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

"ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, สุขานิ ปตฺถยมาโน สีลํ รเกฺขยฺย ปณฺฑิโตฯ กตมานิ ตีณิ? ปสํสา เม อาคจฺฉตูติ [อาคจฺฉนฺตูติ (สฺยา.)] สีลํ รเกฺขยฺย ปณฺฑิโต, โภคา เม อุปฺปชฺชนฺตูติ สีลํ รเกฺขยฺย ปณฺฑิโต, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามีติ สีลํ รเกฺขยฺย ปณฺฑิโตฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ สุขานิ ปตฺถยมาโน สีลํ รเกฺขยฺย ปณฺฑิโต''ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

"สีลํ รเกฺขยฺย เมธาวี, ปตฺถยาโน ตโย สุเข;
ปสํสํ วิตฺตลาภญฺจ, เปจฺจ สเคฺค ปโมทนํฯ

"อกโรโนฺตปิ เจ ปาปํ, กโรนฺตมุปเสวติ;
สงฺกิโย โหติ ปาปสฺมิํ, อวโณฺณ จสฺส รูหติฯ

"ยาทิสํ กุรุเต มิตฺตํ, ยาทิสํ จูปเสวติ;
ส เว ตาทิสโก โหติ, สหวาโส หิ [สหวาโสปิ (สี. ก.)] ตาทิโสฯ

"เสวมาโน เสวมานํ, สมฺผุโฎฺฐ สมฺผุสํ ปรํ;
สโร ทิโทฺธ กลาปํว, อลิตฺตมุปลิมฺปติ;
อุปเลปภยา [อุปลิมฺปภยา (ก.)] ธีโร, เนว ปาปสขา สิยาฯ

“ปูติมจฺฉํ กุสเคฺคน, โย นโร อุปนยฺหติ;
กุสาปิ ปูติ วายนฺติ, เอวํ พาลูปเสวนาฯ

“ตครญฺจ ปลาเสน, โย นโร อุปนยฺหติ;
ปตฺตาปิ สุรภิ วายนฺติ, เอวํ ธีรูปเสวนาฯ

“ตสฺมา ปตฺตปุฏเสฺสว [ปลาสปุฏเสฺสว (ปี. ก.)], ญตฺวา สมฺปากมตฺตโน;
อสนฺเต นุปเสเวยฺย, สนฺเต เสเวยฺย ปณฺฑิโต;
อสนฺโต นิรยํ เนนฺติ, สนฺโต ปาเปนฺติ สุคฺคติ”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ภิทุรสุตฺตํ

๗๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ภิทุรายํ [ภินฺทนฺตายํ (สฺยา. ปี. ก.)], ภิกฺขเว, กาโย, วิญฺญาณํ วิราคธมฺมํ, สเพฺพ อุปธี อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กายญฺจ ภิทุรํ [ภินฺทนฺตํ (สฺยา. ปี. ก.)] ญตฺวา, วิญฺญาณญฺจ วิราคุนํ [วิราคิกํ (ก. สี.), ปภงฺคุณํ (สฺยา.)];
อุปธีสุ ภยํ ทิสฺวา, ชาติมรณมจฺจคา;
สมฺปตฺวา ปรมํ สนฺติํ, กาลํ กงฺขติ ภาวิตโตฺต”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ธาตุโสสํสนฺทนสุตฺตํ

๗๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ธาตุโส, ภิกฺขเว, สตฺตา สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา สตฺตา หีนาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, กลฺยาณาธิมุตฺติกา สตฺตา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ

“อตีตมฺปิ, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทิํสุ สมิํสุฯ หีนาธิมุตฺติกา สตฺตา หีนาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ, กลฺยาณาธิมุตฺติกา สตฺตา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทิํสุ สมิํสุฯ

“อนาคตมฺปิ , ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา สตฺตา หีนาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติ, กลฺยาณาธิมุตฺติกา สตฺตา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ

“เอตรหิปิ, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา สตฺตา หีนาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, กลฺยาณาธิมุตฺติกา

สตฺตา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สเตฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สํสคฺคา วนโถ ชาโต, อสํสเคฺคน ฉิชฺชติ;
ปริตฺตํ ทารุมารุยฺห, ยถา สีเท มหณฺณเวฯ

“เอวํ กุสีตมาคมฺม, สาธุชีวีปิ สีทติ;
ตสฺมา ตํ ปริวเชฺชยฺย, กุสีตํ หีนวีริยํฯ

“ปวิวิเตฺตหิ อริเยหิ, ปหิตเตฺตหิ ฌายิภิ;
นิจฺจํ อารทฺธวีริเยหิ, ปณฺฑิเตหิ สหาวเส’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ปริหานสุตฺตํ

๗๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ตโย? อิธ, ภิกฺขเว, เสโข ภิกฺขุ กมฺมาราโม โหติ, กมฺมรโต, กมฺมารามตมนุยุโตฺต; ภสฺสาราโม โหติ, ภสฺสรโต, ภสฺสารามตมนุยุโตฺต; นิทฺทาราโม โหติ, นิทฺทารโต, นิทฺทารามตมนุยุโตฺตฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ

“ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ตโย? อิธ, ภิกฺขเว, เสโข ภิกฺขุ น กมฺมาราโม โหติ, น กมฺมรโต, น กมฺมารามตมนุยุโตฺต; น ภสฺสาราโม โหติ, น ภสฺสรโต, น ภสฺสารามตมนุยุโตฺต; น นิทฺทาราโม โหติ, น นิทฺทารโต , น นิทฺทารามตมนุยุโตฺตฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“กมฺมาราโม ภสฺสาราโม [ภสฺสรโต (สฺยา)], นิทฺทาราโม จ อุทฺธโต;
อภโพฺพ ตาทิโส ภิกฺขุ, ผุฎฺฐุํ สโมฺพธิมุตฺตมํฯ

“ตสฺมา หิ อปฺปกิจฺจสฺส, อปฺปมิโทฺธ อนุทฺธโต;
ภโพฺพ โส ตาทิโส ภิกฺขุ, ผุฎฺฐุํ สโมฺพธิมุตฺตม’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

ตติโย วโคฺค นิฎฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว ทิฎฺฐี นิสฺสรณํ รูปํ, ปุโตฺต อวุฎฺฐิเกน จ;
สุขา จ ภิทุโร [ภินฺทนา (สฺยาพฺ)] ธาตุ, ปริหาเนน เต ทสาติฯ

๔. จตุตฺถวโคฺค

๑. วิตกฺกสุตฺตํ

๘๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, อกุสลวิตกฺกาฯ กตเม ตโย? อนวญฺญตฺติปฏิสํยุตฺโต วิตกฺโก, ลาภสกฺการสิโลกปฏิสํยุตฺโต วิตกฺโก, ปรานุทฺทยตาปฏิสํยุตฺโต วิตกฺโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อกุสลวิตกฺกา”ติ ฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อนวญฺญตฺติสํยุตฺโต, ลาภสกฺการคารโว;
สหนนฺที อมเจฺจหิ, อารา สํโยชนกฺขยาฯ

“โย จ ปุตฺตปสุํ หิตฺวา, วิวาเห สํหรานิ [สงฺคหานิ (ก. สี. สฺยา. ปี.)] จ;
ภโพฺพ โส ตาทิโส ภิกฺขุ, ผุฎฺฐุํ สโมฺพธิมุตฺตม”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. สกฺการสุตฺตํ

๘๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา สกฺกาเรน อภิภูตา, ปริยาทินฺนจิตฺตา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ

“ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา อสกฺกาเรน อภิภูตา, ปริยาทินฺนจิตฺตา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ

“ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา สกฺกาเรน จ อสกฺกาเรน จ ตทุภเยน อภิภูตา, ปริยาทินฺนจิตฺตา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ

“ตํ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, นาญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สุตฺวา วทามิ; ( ) [(ทิฎฺฐา มยา ภิกฺขเว สตฺตา สกฺกาเรน อภิภูตาฯ ...เป.... อสกฺกาเรน อภิภูตา ...เป.... สกฺกาเรน จ อสกฺกาเรน จ ตทุภเยน อภิภูตา ปริยาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ) (สฺยา.) ปุริมวเคฺค มิจฺฉาทิฎฺฐิกสมฺมาทิฎฺฐิกสุเตฺตหิ ปน สเมติ, อนฺวยพฺยติเรกวากฺยานํ ปน อนนฺตริตตฺตา ปาสํสตราฯ)] อปิ จ, ภิกฺขเว, ยเทว เม สามํ ญาตํ สามํ ทิฎฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเมวาหํ วทามิฯ

“ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา สกฺกาเรน อภิภูตา, ปริยาทินฺนจิตฺตา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ

“ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา อสกฺกาเรน อภิภูตา, ปริยาทินฺนจิตฺตา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ

“ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, สตฺตา สกฺกาเรน จ อสกฺกาเรน จ ตทุภเยน อภิภูตา, ปริยาทินฺนจิตฺตา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ยสฺส สกฺกริยมานสฺส, อสกฺกาเรน จูภยํ;
สมาธิ น วิกมฺปติ, อปฺปมาทวิหาริโน [อปฺปมาณวิหาริโน (สี. อฏฺฐ.)]ฯ

“ตํ ฌายินํ สาตติกํ, สุขุมํ ทิฏฺฐิวิปสฺสกํ ;
อุปาทานกฺขยารามํ, อาหุ สปฺปุริโส อิตี”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. เทวสทฺทสุตฺตํ

๘๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, เทเวสุ เทวสทฺทา นิจฺฉรนฺติ สมยา สมยํ อุปาทายฯ กตเม ตโย? ยสฺมิํ, ภิกฺขเว, สมเย อริยสาวโก เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย เจเตติ, ตสฺมิํ สมเย [ตสฺมิํ ภิกฺขเว สมเย (ปี. ก.)] เทเวสุ เทวสโทฺท นิจฺฉรติ – ‘เอโส อริยสาวโก มาเรน สทฺธิํ สงฺคามาย เจเตตี’ติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ปฐโม เทเวสุ เทวสโทฺท นิจฺฉรติ สมยา สมยํ อุปาทายฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยสฺมิํ สมเย อริยสาวโก สตฺตนฺนํ โพธิปกฺขิยานํ ธมฺมานํ ภาวนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติ, ตสฺมิํ สมเย เทเวสุ เทวสโทฺท นิจฺฉรติ – ‘เอโส อริยสาวโก มาเรน สทฺธิํ สงฺคาเมตี’ติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ทุติโย เทเวสุ เทวสโทฺท นิจฺฉรติ สมยา สมยํ อุปาทายฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยสฺมิํ สมเย อริยสาวโก อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ตสฺมิํ สมเย เทเวสุ เทวสโทฺท นิจฺฉรติ – ‘เอโส อริยสาวโก วิชิตสงฺคาโม ตเมว สงฺคามสีสํ อภิวิชิย อชฺฌาวสตี’ติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ตติโย เทเวสุ เทวสโทฺท นิจฺฉรติ สมยา สมยํ อุปาทายฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย เทเวสุ เทวสทฺทา นิจฺฉรนฺติ สมยา สมยํ อุปาทายา”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ทิสฺวา วิชิตสงฺคามํ, สมฺมาสมฺพุทฺธสาวกํ;
เทวตาปิ นมสฺสนฺติ, มหนฺตํ วีตสารทํฯ

“นโม เต ปุริสาชญฺญ, โย ตฺวํ ทุชฺชยมชฺฌภู;
เชตฺวาน มจฺจุโน เสนํ, วิโมเกฺขน อนาวรํฯ

“อิติ เหตํ นมสฺสนฺติ, เทวตา ปตฺตมานสํ;
ตญฺหิ ตสฺส น ปสฺสนฺติ, เยน มจฺจุวสํ วเช”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. ปญฺจปุพฺพนิมิตฺตสุตฺตํ

๘๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ยทา, ภิกฺขเว, เทโว เทวกายา จวนธมฺโม โหติ, ปญฺจสฺส ปุพฺพนิมิตฺตานิ ปาตุภวนฺติ – มาลา มิลายนฺติ, วตฺถานิ กิลิสฺสนฺติ, กเจฺฉหิ เสทา มุจฺจนฺติ, กาเย ทุพฺพณฺณิยํ โอกฺกมติ, สเก เทโว เทวาสเน นาภิรมตีติฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, เทวา ‘จวนธมฺโม อยํ เทวปุตฺโต’ติ อิติ วิทิตฺวา ตีหิ วาจาหิ อนุโมเทนฺติ [อนุโมทนฺติ (สี. สฺยา. ปี.)] – ‘อิโต, โภ, สุคตึ คจฺฉ, สุคตึ คนฺตฺวา สุลทฺธลาภํ ลภ, สุลทฺธลาภํ ลภิตฺวา สุปฺปติฏฺฐิโต ภวาหี’’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กินฺนุ โข, ภนฺเต, เทวานํ สุคติคมนสงฺขาตํ; กิญฺจ, ภนฺเต, เทวานํ สุลทฺธลาภสงฺขาตํ ; กึ ปน, ภนฺเต, เทวานํ สุปฺปติฏฺฐิตสงฺขาต’’นฺติ?

‘‘มนุสฺสตฺตํ โข, ภิกฺขุ [ภิกฺขเว (สฺยา. ปี.)], เทวานํ สุคติคมนสงฺขาตํ; ยํ มนุสฺสภูโต สมาโน ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย สทฺธํ ปฏิลภติฯ อิทํ โข, ภิกฺขุ [ภิกฺขเว (สฺยา. ปี.)], เทวานํ สุลทฺธลาภสงฺขาตํ; สา โข ปนสฺส สทฺธา นิวิฏฺฐา โหติ มูลชาตา ปติฏฺฐิตา ทฬฺหา อสํหาริยา สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมึฯ อิทํ โข, ภิกฺขุ [ภิกฺขเว (สฺยา. ปี.)], เทวานํ สุปฺปติฏฺฐิตสงฺขาต’’นฺติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ยทา เทโว เทวกายา, จวติ อายุสงฺขยา;
ตโย สทฺทา นิจฺฉรนฺติ, เทวานํ อนุโมทตํฯ

‘‘‘อิโต โภ สุคตึ คจฺฉ, มนุสฺสานํ สหพฺยตํ;
มนุสฺสภูโต สทฺธเมฺม, ลภ สทฺธํ อนุตฺตรํฯ

‘‘‘สา เต สทฺธา นิวิฏฺฐสฺส, มูลชาตา ปติฏฺฐิตา;
ยาวชีวํ อสํหีรา, สทฺธเมฺม สุปฺปเวทิเตฯ

‘‘‘กายทุจฺจริตํ หิตฺวา, วจีทุจฺจริตานิ จ;
มโนทุจฺจริตํ หิตฺวา, ยญฺจญฺญํ โทสสญฺหิตํฯ

‘‘‘กาเยน กุสลํ กตฺวา, วาจาย กุสลํ พหุํ;
มนสา กุสลํ กตฺวา, อปฺปมาณํ นิรูปธึฯ

‘‘‘ตโต โอปธิกํ ปุญฺญํ, กตฺวา ทาเนน ตํ พหุํ;
อเญฺญปิ มเจฺจ สทฺธเมฺม, พฺรหฺมจริเย นิเวสย’ [นิเวสเย (สี. สฺยา.)]ฯ

‘‘อิมาย อนุกมฺปาย, เทวา เทวํ ยทา วิทู;
จวนฺตํ อนุโมเทนฺติ, เอหิ เทว ปุนปฺปุน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. พหุชนหิตสุตฺตํ

๘๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม ปุคฺคลา โลเก อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ กตเม ตโย? อิธ, ภิกฺขเว, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ปฐโม ปุคฺคโล โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตสฺเสว สตฺถุ [สตฺถุโน (สฺยา.)] สาวโก อรหํ โหติ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ทุติโย ปุคฺคโล โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตสฺเสว สตฺถุ สาวโก เสโข โหติ ปาฏิปโท พหุสฺสุโต สีลวตูปปนฺโนฯ โสปิ [โส (?)] ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ตติโย ปุคฺคโล โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา โลเก อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน”นฺติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สตฺถา หิ โลเก ปฐโม มเหสิ, ตสฺสนฺวโย สาวโก ภาวิตตฺโต;
อถาปโร ปาฏิปโทปิ เสโข, พหุสฺสุโต สีลวตูปปนฺโนฯ

“เอเต ตโย เทวมนุสฺสเสฎฺฐา, ปภงฺกรา ธมฺมมุทีรยนฺตา;
อปาปุรนฺติ [อปาปุเรนฺติ (ก.)] อมตสฺส ทฺวารํ, โยคา ปโมเจนฺติ [ยาคา ปมุจฺจนฺติ (สี.), โยคา โมจนฺติ (สฺยา.)] พหุชฺชนํ เตฯ

“เย สตฺถวาเหน อนุตฺตเรน, สุเทสิตํ มคฺคมนุกฺกมนฺติ [มคฺคมนุคฺคมนฺติ (สี. ก.)];
อิเธว ทุกฺขสฺส กโรนฺติ อนฺตํ, เย อปฺปมตฺตา สุคตสฺส สาสเน”ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อสุภานุปสฺสีสุตฺตํ

๘๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“อสุภานุปสฺสี, ภิกฺขเว, กายสฺมิํ วิหรถ; อานาปานสฺสติ จ โว อชฺฌตฺตํ ปริมุขํ สูปฎฺฐิตา โหตุ; สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสิโน วิหรถฯ อสุภานุปสฺสีนํ, ภิกฺขเว, กายสฺมิํ วิหรตํ โย สุภาย ธาตุยา ราคานุสโย โส ปหียติ [ปหิยฺยติ (ก.)]ฯ อานาปานสฺสติยา อชฺฌตฺตํ ปริมุขํ สูปฎฺฐิตาย เย พาหิรา วิตกฺกาสยา วิฆาตปกฺขิกา, เต น โหนฺติฯ สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสีนํ วิหรตํ ยา อวิชฺชา สา ปหียติ, ยา วิชฺชา สา อุปฺปชฺชตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘อสุภานุปสฺสี กายสฺมึ, อานาปาเน ปฏิสฺสโต;
สพฺพสงฺขารสมถํ, ปสฺสํ อาตาปิ สพฺพทาฯ

‘‘ส เว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ, ยโต ตตฺถ วิมุจฺจติ;
อภิญฺญาโวสิโต สโนฺต, ส เว โยคาติโค มุนี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนสุตฺตํ

๘๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนสฺส ภิกฺขุโน อยมนุธโมฺม โหติ เวยฺยากรณาย – ธมฺมานุธมฺมปฏิป โนฺนยนฺติ ภาสมาโน ธมฺมเญฺญว ภาสติ โน อธมฺมํ, วิตกฺกยมาโน วา ธมฺมวิตกฺกเญฺญว วิต เกฺกติ โน อธมฺมวิตกฺกํ, ตทุภยํ วา ปน อภินิวเชฺชตฺวา อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ธมฺมาราโม ธมฺมรโต, ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ;
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ, สทฺธมฺมา น ปริหายติฯ

‘‘จรํ วา ยทิ วา ติฎฺฐํ, นิสิโนฺน อุท วา สยํ;
อชฺฌตฺตํ สมยํ จิตฺตํ, สนฺติเมวาธิคจฺฉตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. อนฺธกรณสุตฺตํ

๘๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตโยเม , ภิกฺขเว, อกุสลวิตกฺกา อนฺธกรณา อจกฺขุกรณา อญฺญาณกรณา ปญฺญานิโรธิ กา วิฆาตปกฺขิกา อนิพฺพานสํวตฺตนิกา ฯ กตเม ตโย? กามวิตโกฺก, ภิกฺขเว, อนฺธกรโณ อจกฺ ขุกรโณ อญฺญาณกรโณ ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโกฯ พฺยาปาทวิต โกฺก, ภิกฺขเว, อนฺธกรโณ อจกฺขุกรโณ อญฺญาณกรโณ ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺ พานสํวตฺตนิโกฯ วิหึสาวิตโกฺก, ภิกฺขเว, อนฺธกรโณ อจกฺขุกรโณ อญฺญาณกรโณ ปญฺญานิ โรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อกุสลวิตกฺกา อนฺธกรณา อจกฺขุกรณา อญฺญาณกรณา ปญฺญานิโรธิกา วิฆาตปกฺขิกา อนิพฺพานสํวตฺตนิกาฯ

‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, กุสลวิตกฺกา อนนฺธกรณา จกฺขุกรณา ญาณกรณา ปญฺญาวุทฺธิกา อวิ ฆาตปกฺขิกา นิพฺพานสํวตฺตนิกาฯ กตเม ตโย? เนกฺขมฺมวิตโกฺก, ภิกฺขเว, อนนฺธกรโณ จกฺขุก รโณ ญาณกรโณ ปญฺญาวุทฺธิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสํวตฺตนิโกฯ อพฺยาปาทวิตโกฺก, ภิกฺขเว, อนนฺธกรโณ จกฺขุกรโณ ญาณกรโณ ปญฺญาวุทฺธิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสํวตฺ ตนิโกฯ อวิหึสาวิตโกฺก, ภิกฺขเว, อนนฺธกรโณ จกฺขุกรโณ ญาณกรโณ ปญฺญาวุทฺธิโก อวิ ฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสํวตฺตนิโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย กุสลวิตกฺกา อนนฺธกรณา จกฺขุก

รณา ญาณกรณา ปญฺญาวุฑฺธิกา อวิฆาตปกฺขิกา นิพฺพานสํวตฺตนิกา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

> ‘‘ตโย วิตเกฺก กุสเล วิตกฺกเย, ตโย ปน อกุสเล นิราภเร;
> ส เว วิตกฺกานิ วิจาริตานิ, สเมติ วุฎฺฐีว รชํ สมูหตํ;
> ส เว วิตกฺกูปสเมน เจตสา, อิเธว โส สนฺติปทํ สมชฺฌคา’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. อนฺตรามลสุตฺตํ

๘๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, อนฺตรามลา อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกาฯ กตเม ตโย? โลโภ, ภิกฺขเว, อนฺตรามโล อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโกฯ โทโส, ภิกฺขเว, อนฺตรามโล อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโกฯ โมโห, ภิกฺขเว, อนฺตรามโล อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อนฺตรามลา อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

> ‘‘อนตฺถชนโน โลโภ, โลโภ จิตฺตปฺปโกปโน;
> ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

> ‘‘ลุโทฺธ อตฺถํ น ชานาติ, ลุโทฺธ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
> อนฺธตมํ [อนฺธํ ตมํ (สี.)] ตทา โหติ, ยํ โลโภ สหเต นรํฯ

> ‘‘โย จ โลภํ ปหนฺตฺวาน, โลภเนเยฺย น ลุพฺภติ;
> โลโภ ปหียเต ตมฺหา, อุทพินฺทูว โปกฺขราฯ

> ‘‘อนตฺถชนโน โทโส, โทโส จิตฺตปฺปโกปโน;
> ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

> ‘‘ทุโฎฺฐ อตฺถํ น ชานาติ, ทุโฎฺฐ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
> อนฺธตมํ ตทา โหติ, ยํ โทโส สหเต นรํฯ

> ‘‘โย จ โทสํ ปหนฺตฺวาน, โทสเนเยฺย น ทุสฺสติ;
> โทโส ปหียเต ตมฺหา, ตาลปกฺกํว พนฺธนาฯ

> ‘‘อนตฺถชนโน โมโห, โมโห จิตฺตปฺปโกปโน;
> ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

> ‘‘มูโฬฺห อตฺถํ น ชานาติ, มูโฬฺห ธมฺมํ น ปสฺสติ;
> อนฺธตมํ ตทา โหติ, ยํ โมโห สหเต นรํฯ

> ‘‘โย จ โมหํ ปหนฺตฺวาน, โมหเนเยฺย น มุยฺหติ;

โมหํ วิหนฺติ โส สพฺพํ, อาทิโจฺจวุทยํ ตม’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. เทวทตฺตสุตฺตํ

๘๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, อสทฺธเมฺมหิ อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต เทวทโตฺต อาปายิโก เนรยิโก กปฺปโฎฺฐ อเตกิโจฺฉฯ กตเมหิ ตีหิ? ปาปิจฺฉตาย, ภิกฺขเว, อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต เทวทโตฺต อาปายิโก เนรยิโก กปฺปโฎฺฐ อเตกิโจฺฉฯ ปาปมิตฺตตาย, ภิกฺขเว, อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต เทวทโตฺต อาปายิโก เนรยิโก กปฺปโฎฺฐ อเตกิโจฺฉฯ สติ โข ปน อุตฺตริกรณีเย [อุตฺตริํ กรณีเย (สฺยา.)] โอรมตฺตเกน วิเสสาธิคเมน [วิเสสาธิคเมน จ (สฺยา. ปี.)] อนฺตรา โวสานํ อาปาทิฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ อสทฺธเมฺมหิ อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต เทวทโตฺต อาปายิโก เนรยิโก กปฺปโฎฺฐ อเตกิโจฺฉ’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘มา ชาตุ โกจิ โลกสฺมิํ, ปาปิโจฺฉ อุทปชฺชถ;
ตทมินาปิ ชานาถ, ปาปิจฺฉานํ ยถา คติฯ

‘‘ปณฺฑิโตติ สมญฺญาโต, ภาวิตโตฺตติ สมฺมโต;
ชลํว ยสสา อฎฺฐา, เทวทโตฺตติ วิสฺสุโต [เม สุตํ (ปาฬิยํ)]ฯ

‘‘โส ปมาณมนุจิโณฺณ [ปมาทมนุจิโณฺณ (ก. สี. สฺยา. ปี.), สมานมนุจิโณฺณ (อฎฺฐ.)], อาสชฺช นํ ตถาคตํ;
อวีจินิรยํ ปโตฺต, จตุทฺวารํ ภยานกํฯ

‘‘อทุฎฺฐสฺส หิ โย ทุเพฺภ, ปาปกมฺมํ อกุพฺพโต;
ตเมว ปาปํ ผุสติ [ผุเสฺสติ (สฺยา.)], ทุฎฺฐจิตฺตํ อนาทรํฯ

‘‘สมุทฺทํ วิสกุเมฺภน, โย มเญฺญยฺย ปทูสิตุํ;
น โส เตน ปทูเสยฺย, เภสฺมา หิ อุทธิ มหาฯ

‘‘เอวเมว [เอวเมตํ (สฺยา.)] ตถาคตํ, โย วาเทน วิหิํสติ;
สมฺมคฺคตํ [สมคฺคตํ (สี. ก.)] สนฺตจิตฺตํ, วาโท ตมฺหิ น รูหติฯ

‘‘ตาทิสํ มิตฺตํ กุเพฺพถ, ตญฺจ เสเวยฺย ปณฺฑิโต;
ยสฺส มคฺคานุโค ภิกฺขุ, ขยํ ทุกฺขสฺส ปาปุเณ’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

จตุโตฺถ วโคฺค นิฎฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

วิตกฺกาสกฺการสทฺท, จวนโลเก อสุภํ;

ธมฺมอนุธการมลํ, เทวทเตฺตน เต ทสาติฯ

๕. ปญฺจมวโคฺค

๑. อคฺคปฺปสาทสุตฺตํ

๙๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, อคฺคปฺปสาทาฯ กตเม ตโย? ยาวตา, ภิกฺขเว, สตฺตา อปทา วา ทฺวิปทา วา จตุปฺปทา วา พหุปฺปทา [พหุปทา (ก.)] วา รูปิโน วา อรูปิโน วา สญฺญิโน วา อสญฺญิโน วา เนวสญฺญินาสญฺญิโน วา, ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ฯ เย, ภิกฺขเว, พุเทฺธ ปสนฺนา, อเคฺค เต ปสนฺนาฯ อเคฺค โข ปน ปสนฺนานํ อโคฺค วิปาโก โหติฯ

“ยาวตา, ภิกฺขเว, ธมฺมา สงฺขตา วา อสงฺขตา วา, วิราโค เตสํ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ มทนิมฺมทโน ปิปาสวินโย อาลยสมุคฺฆาโต วฎฺฎุปเจฺฉโท ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ เย, ภิกฺขเว, วิราเค ธเมฺม ปสนฺนา, อเคฺค เต ปสนฺนาฯ อเคฺค โข ปน ปสนฺนานํ อโคฺค วิปาโก โหติฯ

“ยาวตา , ภิกฺขเว, สงฺฆา วา คณา วา, ตถาคตสาวกสโงฺฆ เตสํ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฎฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสโงฺฆ อาหุเนโยฺย ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสฯ เย, ภิกฺขเว, สเงฺฆ ปสนฺนา, อเคฺค เต ปสนฺนาฯ อเคฺค โข ปน ปสนฺนานํ อโคฺค วิปาโก โหติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อคฺคปฺปสาทา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อคฺคโต เว ปสนฺนานํ, อคฺคํ ธมฺมํ วิชานตํ;
อเคฺค พุเทฺธ ปสนฺนานํ, ทกฺขิเณเยฺย อนุตฺตเรฯ

“อเคฺค ธเมฺม ปสนฺนานํ, วิราคูปสเม สุเข;
อเคฺค สเงฺฆ ปสนฺนานํ, ปุญฺญเกฺขเตฺต อนุตฺตเรฯ

“อคฺคสฺมิํ ทานํ ททตํ, อคฺคํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ;
อคฺคํ อายุ จ วโณฺณ จ, ยโส กิตฺติ สุขํ พลํฯ

“อคฺคสฺส ทาตา เมธาวี, อคฺคธมฺมสมาหิโต;
เทวภูโต มนุโสฺส วา, อคฺคปฺปโตฺต ปโมทตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ชีวิกสุตฺตํ

๙๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“อนฺตมิทํ, ภิกฺขเว, ชีวิกานํ ยทิทํ ปิโณฺฑลฺยํฯ อภิสาโปยํ [อภิสาปายํ (สี.), อภิลาปายํ (สฺยา. ปี.), อภิสปายํ (ก.)], ภิกฺขเว, โลกสฺมิํ – ‘ปิโณฺฑโล วิจรสิ ปตฺตปาณี’ติฯ ตญฺจ โข เอตํ, ภิกฺขเว, กุลปุตฺตา อุเปนฺติ อตฺถวสิกา, อตฺถวสํ ปฎิจฺจ; เนว ราชาภินีตา, น โจราภินีตา,

น อิณฏฺฐา, น ภยฏฺฐา, น อาชีวิกาปกตาฯ อปิ จ โข ‘โอติณฺณมฺหา ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ ทุโกฺขติณฺณา ทุกฺขปเรตา , อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ เอวํ ปพฺพชิโต จายํ, ภิกฺขเว, กุลปุโตฺต โส จ โหติ อภิชฺฌาลุ กาเมสุ ติพฺพสาราโค, พฺยาปนฺนจิโตฺต ปทุฏฺฐมนสงฺกโปฺป, มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิโตฺต ปากตินฺทฺริโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ฉวาลาตํ อุภโตปทิตฺตํ มเชฺฌ คูถคตํ เนว คาเม กฏฺฐตฺถํ ผรติ น อรเญฺญ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิ คิหิโภคา ปริหีโน สามญฺญตฺถญฺจ น ปริปูเรตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“คิหิโภคา ปริหีโน, สามญฺญตฺถญฺจ ทุพฺภโค;
ปริธํสมาโน ปกิเรติ, ฉวาลาตํว นสฺสติฯ

“กาสาวกณฺฐา พหโว, ปาปธมฺมา อสญฺญตา;
ปาปา ปาเปหิ กเมฺมหิ, นิรยํ เต อุปปชฺชเรฯ

“เสโยฺย อโยคุโฬ ภุโตฺต, ตโตฺต อคฺคิสิขูปโม;
ยเญฺจ ภุเญฺชยฺย ทุสฺสีโล, รฏฺฐปิณฺฑมสญฺญโต’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. สงฺฆาฏิกณฺณสุตฺตํ

๙๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“สงฺฆาฏิกเณฺณ เจปิ, ภิกฺขเว , ภิกฺขุ คเหตฺวา ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพโนฺธ อสฺส ปาเท ปาทํ นิกฺขิปโนฺต, โส จ โหติ อภิชฺฌาลุ กาเมสุ ติพฺพสาราโค พฺยาปนฺนจิโตฺต ปทุฏฺฐมนสงฺกโปฺป มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิโตฺต ปากตินฺทฺริโย; อถ โข โส อารกาว มยฺหํ, อหญฺจ ตสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ธมฺมญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ปสฺสติฯ ธมฺมํ อปสฺสโนฺต น มํ ปสฺสติ [มํ น ปสฺสติ (สฺยา.)]ฯ

“โยชนสเต เจปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิหเรยฺยฯ โส จ โหติ อนภิชฺฌาลุ กาเมสุ น ติพฺพสาราโค อพฺยาปนฺนจิโตฺต อปทุฏฺฐมนสงฺกโปฺป อุปฏฺฐิตสฺสติ สมฺปชาโน สมาหิโต เอกคฺคจิโตฺต สํวุตินฺทฺริโย; อถ โข โส สนฺติเกว มยฺหํ, อหญฺจ ตสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ธมฺมํ หิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปสฺสติ; ธมฺมํ ปสฺสโนฺต มํ ปสฺสตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“อนุพโนฺธปิ เจ อสฺส, มหิโจฺฉ จ วิฆาตวา;
เอชานุโค อเนชสฺส, นิพฺพุตสฺส อนิพฺพุโต;
คิโทฺธ โส วีตเคธสฺส, ปสฺส ยาวญฺจ อารกาฯ

“โย จ ธมฺมมภิญฺญาย, ธมฺมมญฺญาย ปณฺฑิโต;
รหโทว นิวาเต จ, อเนโช วูปสมฺมติฯ

“อเนโช โส อเนชสฺส, นิพฺพุตสฺส จ นิพฺพุโต;

อคิโทฺธ วีตเคธสฺส, ปสฺส ยาวญฺจ สนฺติเก’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. อคฺคิสุตฺตํ

๙๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, อคฺคีฯ กตเม ตโย? ราคคฺคิ, โทสคฺคิ, โมหคฺคิ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อคฺคี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ราคคฺคิ ทหติ มเจฺจ, รเตฺต กาเมสุ มุจฺฉิเต;
โทสคฺคิ ปน พฺยาปเนฺน, นเร ปาณาติปาติโนฯ

‘‘โมหคฺคิ ปน สมฺมูเฬฺห, อริยธเมฺม อโกวิเท;
เอเต อคฺคี อชานนฺตา, สกฺกายาภิรตา ปชาฯ

‘‘เต วฑฺฒยนฺติ นิรยํ, ติรจฺฉานญฺจ โยนิโย;
อสุรํ เปตฺติวิสยํ, อมุตฺตา มารพนฺธนาฯ

‘‘เย จ รตฺตินฺทิวา ยุตฺตา, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสเน;
เต นิพฺพาเปนฺติ ราคคฺคิํ, นิจฺจํ อสุภสญฺญิโนฯ

‘‘โทสคฺคิํ ปน เมตฺตาย, นิพฺพาเปนฺติ นรุตฺตมา;
โมหคฺคิํ ปน ปญฺญาย, ยายํ นิเพฺพธคามินีฯ

‘‘เต นิพฺพาเปตฺวา นิปกา, รตฺตินฺทิวมตนฺทิตา;
อเสสํ ปรินิพฺพนฺติ, อเสสํ ทุกฺขมจฺจคุํฯ

‘‘อริยทฺทสา เวทคุโน, สมฺมทญฺญาย ปณฺฑิตา;
ชาติกฺขยมภิญฺญาย, นาคจฺฉนฺติ ปุนพฺภว’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. อุปปริกฺขสุตฺตํ

๙๔. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ตถา ตถา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุปปริเกฺขยฺย ยถา ยถาสฺส [ยถา ยถา (พหูสุ)] อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฎํ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ อนุปาทาย น ปริตเสฺสยฺยฯ พหิทฺธา, ภิกฺขเว, วิญฺญาเณ อวิกฺขิเตฺต อวิสเฎ สติ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายติํ ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว น โหตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘สตฺตสงฺคปฺปหีนสฺส, เนตฺติจฺฉินฺนสฺส ภิกฺขุโน;

วิกฺขีโณ ชาติสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโว’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. กามูปปตฺติสุตฺตํ

๙๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, กามูปปตฺติโย [กามุปฺปตฺติโย (สี.)]ฯ กตมา ติโสฺส? ปจฺจุปฎฺฐิต กามา, นิมฺมานรติโน , ปรนิมฺมิตวสวตฺติโน – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส กามูปปตฺติโย’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ปจฺจุปฎฺฐิตกามา จ, เย เทวา วสวตฺติโน;
นิมฺมานรติโน เทวา, เย จเญฺญ กามโภคิโน;
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ , สํสารํ นาติวตฺตเรฯ

‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, กามโภเคสุ ปณฺฑิโต;
สเพฺพ ปริจฺจเช กาเม, เย ทิพฺพา เย จ มานุสาฯ

‘‘ปิยรูปสาตคธิตํ , เฉตฺวา โสตํ ทุรจฺจยํ;
อเสสํ ปรินิพฺพนฺติ, อเสสํ ทุกฺขมจฺจคุํฯ

‘‘อริยทฺทสา เวทคุโน, สมฺมทญฺญาย ปณฺฑิตา;
ชาติกฺขยมภิญฺญาย, นาคจฺฉนฺติ ปุนพฺภว’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. กามโยคสุตฺตํ

๙๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘กามโยคยุโตฺต, ภิกฺขเว, ภวโยคยุโตฺต อาคามี โหติ อาคนฺตา [อาคนฺตฺวา (สฺยา. ก.)] อิตฺถตฺตํฯ กามโยควิสํยุโตฺต, ภิกฺขเว, ภวโยคยุโตฺต อนาคามี โหติ อนาคนฺตา อิตฺถตฺตํฯ กาม โยควิสํยุโตฺต, ภิกฺขเว, ภวโยควิสํยุโตฺต อรหา โหติ, ขีณาสโว’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ต เตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘กามโยเคน สํยุตฺตา, ภวโยเคน จูภยํ;
สตฺตา คจฺฉนฺติ สํสารํ, ชาติมรณคามิโนฯ

‘‘เย จ กาเม ปหนฺตฺวาน, อปฺปตฺตา อาสวกฺขยํ;
ภวโยเคน สํยุตฺตา, อนาคามีติ วุจฺจเรฯ

‘‘เย จ โข ฉินฺนสํสยา, ขีณมานปุนพฺภวา;
เต เว ปารงฺคตา โลเก, เย ปตฺตา อาสวกฺขย’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

กลฺยาณสีลสุตฺตํ

๙๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘กลฺยาณสีโล, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กลฺยาณธโมฺม กลฺยาณปโญฺญ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ‘เกวลี วุสิตวา อุตฺตมปุริโส’ติ วุจฺจติ –

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กลฺยาณสีโล โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ, อาจารโคจรสมฺปโนฺน อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กลฺยาณสีโล โหติฯ อิติ กลฺยาณสีโลฯ

‘‘กลฺยาณธโมฺม จ กถํ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตฺตนฺนํ โพธิปกฺขิยานํ ธมฺมานํ ภาวนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กลฺยาณธโมฺม โหติฯ อิติ กลฺยาณสีโล, กลฺยาณธโมฺมฯ

‘‘กลฺยาณปโญฺญ จ กถํ โหติ ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กลฺยาณปโญฺญ โหติฯ

‘‘อิติ กลฺยาณสีโล กลฺยาณธโมฺม กลฺยาณปโญฺญ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ‘เกวลี วุสิตวา อุตฺตมปุริโส’ติ วุจฺจตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ยสฺส กาเยน วาจาย, มนสา นตฺถิ ทุกฺกฎํ;
ตํ เว กลฺยาณสีโลติ, อาหุ ภิกฺขุํ หิรีมนํ [หิรีมตํ (สฺยา. ก.)]ฯ

‘‘ยสฺส ธมฺมา สุภาวิตา, สตฺต [ปตฺต (สพฺพตฺถ)] สโมฺพธิคามิโน;
ตํ เว กลฺยาณธโมฺมติ, อาหุ ภิกฺขุํ อนุสฺสทํฯ

‘‘โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ, อิเธว ขยมตฺตโน;
ตํ เว กลฺยาณปโญฺญติ, อาหุ ภิกฺขุํ อนาสวํฯ

‘‘เตหิ ธเมฺมหิ สมฺปนฺนํ, อนีฆํ ฉินฺนสํสยํ;
อสิตํ สพฺพโลกสฺส, อาหุ สพฺพปหายิน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ทานสุตฺตํ

๙๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘เทฺวมานิ , ภิกฺขเว, ทานานิ – อามิสทานญฺจ ธมฺมทานญฺจฯ เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ทฺวินฺนํ ทานานํ ยทิทํ – ธมฺมทานํฯ

‘‘เทฺวเม, ภิกฺขเว, สํวิภาคา – อามิสสํวิภาโค จ ธมฺมสํวิภาโค จฯ เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ทฺวินฺนํ สํวิภาคานํ ยทิทํ – ธมฺมสํวิภาโคฯ

‘‘เทฺวเม , ภิกฺขเว, อนุคฺคหา – อามิสานุคฺคโห จ ธมฺมานุคฺคโห จฯ เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ทฺวินฺนํ อนุคฺคหานํ ยทิทํ – ธมฺมานุคฺคโห’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ยมาหุ ทานํ ปรมํ อนุตฺตรํ, ยํ สํวิภาคํ ภควา อวณฺณยิ [อวณฺณยี (สี.)];
อคฺคมฺหิ เขตฺตมฺหิ ปสนฺนจิโตฺต, วิญฺญู ปชานํ โก น ยเชถ กาเลฯ

‘‘เย เจว ภาสนฺติ สุณนฺติ จูภยํ, ปสนฺนจิตฺตา สุคตสฺส สาสเน;
เตสํ โส อโตฺถ ปรโม วิสุชฺฌติ, เย อปฺปมตฺตา สุคตสฺส สาสเน’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. เตวิชฺชสุตฺตํ

๙๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘ธเมฺมนาหํ, ภิกฺขเว, เตวิชฺชํ พฺราหฺมณํ ปญฺญาเปมิ, นาญฺญํ ลปิตลาปนมเตฺตนฯ

‘‘กถญฺจาหํ, ภิกฺขเว, ธเมฺมน เตวิชฺชํ พฺราหฺมณํ ปญฺญาเปมิ, นาญฺญํ ลปิตลาปนมเตฺตน? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย ติโสฺสปิ ชาติโย จตโสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ติํสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สํวฎฺฎกเปฺป อเนเกปิ วิวฎฺฎกเปฺป อเนเกปิ สํวฎฺฎวิวฎฺฎกเปฺป – ‘อมุตฺราสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฎิสํเวที เอวมายุปริยโนฺตฯ โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทิํฯ ตตฺราปาสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฎิสํเวที เอวมายุปริยโนฺตฯ โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺน’ติ ฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ อยมสฺส ปฐมา วิชฺชา อธิคตา โหติ, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน, ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฎฺฐิกา สมฺมาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานาฯ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อยมสฺส ทุติยา วิชฺชา อธิคตา โหติ, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน, ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมสฺส ตติยา วิชฺชา อธิคตา โหติ, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ เอวํ โข อหํ, ภิกฺขเว, ธมฺเมน เตวิชฺชํ พฺราหฺมณํ ปญฺญาเปมิ, นาญฺญํ ลปิตลาปนมตฺเตนา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ปุพฺเพนิวาสํ โยเวทิ [โยเวทิ (สพฺพตฺถ)], สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ;
อโถ [อถ (สฺยา. ก.)] ชาติกฺขยํ ปตฺโต, อภิญฺญาโวสิโต มุนิฯ

‘‘เอตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ, เตวิชฺโช โหติ พฺราหฺมโณ;
ตมหํ วทามิ เตวิชฺชํ, นาญฺญํ ลปิตลาปน’’นฺติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

ปญฺจโม วคฺโค นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปสาท ชีวิต สงฺฆาฏิ , อคฺคิ อุปปริกฺขยา;
อุปปตฺติ [อุปฺปตฺติ (สี.)] กาม กลฺยาณํ, ทานํ ธมฺเมน เต ทสาติฯ

ติกนิปาโต นิฏฺฐิโตฯ

๔. จตุกฺกนิปาโต

๑. พฺราหฺมณธมฺมยาคสุตฺตํ

๑๐๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“อหมสฺมิ, ภิกฺขเว, พฺราหฺมโณ ยาจโยโค สทา ปยตปาณิ [ปยตปาณี (สี. สฺยา.)] อนฺติม เทหธโร อนุตฺตโร ภิสกฺโก สลฺลกตฺโตฯ ตสฺส เม ตุเมฺห ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา ธมฺมชา ธมฺมนิมฺมิตา ธมฺมทายาทา, โน อามิสทายาทาฯ

“เทฺวมานิ, ภิกฺขเว, ทานานิ – อามิสทานญฺจ ธมฺมทานญฺจฯ เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ทฺวินฺนํ ทานานํ ยทิทํ – ธมฺมทานํฯ

“เทฺวเม, ภิกฺขเว, สํวิภาคา – อามิสสํวิภาโค จ ธมฺมสํวิภาโค จฯ เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, อิ เมสํ ทฺวินฺนํ สํวิภาคานํ ยทิทํ – ธมฺมสํวิภาโคฯ

“เทฺวเม, ภิกฺขเว, อนุคฺคหา – อามิสานุคฺคโห จ ธมฺมานุคฺคโห จฯ เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, อิ เมสํ ทฺวินฺนํ อนุคฺคหานํ ยทิทํ – ธมฺมานุคฺคโหฯ

“เทฺวเม, ภิกฺขเว, ยาคา – อามิสยาโค จ ธมฺมยาโค จฯ เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ทฺวินฺนํ ยาคานํ ยทิทํ – ธมฺมยาโค”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

> “โย ธมฺมยาคํ อยชี อมจฺฉรี, ตถาคโต สพฺพภูตานุกมฺปี [สพฺพสตฺตานุกมฺปี (สฺยา.) อฏฺฐกถายมฺปิ];
> ตํ ตาทิสํ เทวมนุสฺสเสฏฺฐํ, สตฺตา นมสฺสนฺติ ภวสฺส ปารคุ”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. สุลภสุตฺตํ

๑๐๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, อปฺปานิ เจว สุลภานิ จ, ตานิ จ อนวชฺชานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? ปํสุกูลํ, ภิกฺขเว, จีวรานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ, ตญฺจ อนวชฺชํฯ ปิณฺฑิยาโลโป , ภิกฺขเว, โภชนานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ, ตญฺจ อนวชฺชํฯ รุกฺขมูลํ, ภิกฺขเว , เสนาสนานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ, ตญฺจ อ นวชฺชํฯ ปูติมุตฺตํ, ภิกฺขเว, เภสชฺชานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, จตฺตาริ อปฺปานิ เจว สุลภานิ จ, ตานิ จ อนวชฺชานิฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อเปฺปน จ ตุโฎฺฐ โหติ สุลเภน จ (อนวเชฺชน จ) [(...) นตฺถิ สี. ปี. ก. โปตฺถเกสุ จ องฺคุตฺตเร จ], อิมสฺสาหํ อญฺญตรํ สามญฺญงฺคนฺติ วทามี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

> “อนวเชฺชน ตุฏฺฐสฺส, อเปฺปน สุลเภน จ;
> น เสนาสนมารพฺภ, จีวรํ ปานโภชนํ;
> วิฆาโต โหติ จิตฺตสฺส, ทิสา นปฺปฏิหญฺญติฯ

“เย จสฺส [เยปสฺส (สฺยา.)] ธมฺมา อกฺขาตา, สามญฺญสฺสานุโลมิกา;
อธิคฺคหิตา ตุฎฺฐสฺส, อปฺปมตฺตสฺส ภิกฺขุโน”ติ [สิกฺขโตติ (สี. ก.)]ฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. อาสวกฺขยสุตฺตํ

๑๐๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“ชานโตหํ, ภิกฺขเว, ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ , โน อชานโต โน อปสฺสโตฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, ชานโต, กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ? อิทํ ทุกฺขนฺติ, ภิกฺขเว, ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติฯ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ, ภิกฺขเว, ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติฯ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ, ภิกฺขเว, ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ, ภิกฺขเว, ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติฯ เอวํ โข , ภิกฺขเว, ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เสขสฺส สิกฺขมานสฺส, อุชุมคฺคานุสาริโน;
ขยสฺมึ ปฐมํ ญาณํ, ตโต อญฺญา อนนฺตราฯ

“ตโต อญฺญา วิมุตฺตสฺส, วิมุตฺติญาณมุตฺตมํ;
อุปฺปชฺชติ ขเย ญาณํ, ขีณา สํโยชนา อิติฯ

“น เตฺววิทํ กุสีเตน, พาเลนมวิชานตา;
นิพฺพานํ อธิคนฺตพฺพํ, สพฺพคนฺถปฺปโมจน”นฺติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ตติยํฯ

๔. สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๐๓. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ; ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ – น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ

“เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ; ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ – เต โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“เย ทุกฺขํ นปฺปชานนฺติ, อโถ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
ยตฺถ จ สพฺพโส ทุกฺขํ, อเสสํ อุปรุชฺฌติ;
ตญฺจ มคฺคํ น ชานนฺติ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

“เจโตวิมุตฺติหีนา เต, อโถ ปญฺญาวิมุตฺติยา;
อภพฺพา เต อนฺตกิริยาย, เต เว ชาติชรูปคาฯ

“เย จ ทุกฺขํ ปชานนฺติ, อโถ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
ยตฺถ จ สพฺพโส ทุกฺขํ, อเสสํ อุปรุชฺฌติ;
ตญฺจ มคฺคํ ปชานนฺติ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

“เจโตวิมุตฺติสมฺปนฺนา, อโถ ปญฺญาวิมุตฺติยา;
ภพฺพา เต อนฺตกิริยาย, น เต ชาติชรูปคา”ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. สีลสมฺปนฺนสุตฺตํ

๑๐๔. วุตฺตญฺเหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“เย เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู สีลสมฺปนฺนา สมาธิสมฺปนฺนา ปญฺญาสมฺปนฺนา วิมุตฺติสมฺปนฺนา วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺนา โอวาทกา วิญฺญาปกา สนฺทสฺสกา สมาทปกา สมุตฺเตชกา สมฺปหํสกา อลํสมกฺขาตาโร สทฺธมฺมสฺส ทสฺสนมฺปหํ, ภิกฺขเว, เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ; สวนมฺปหํ, ภิกฺขเว, เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ; อุปสงฺกมนมฺปหํ, ภิกฺขเว, เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ; ปยิรุปาสนมฺปหํ, ภิกฺขเว, เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ; อนุสฺสรณมฺปหํ, ภิกฺขเว, เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ; อนุปพฺพชฺชมฺปหํ [อนุสฺสติมฺปหํ (สฺยา.)], ภิกฺขเว, เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถารูเป, ภิกฺขเว, ภิกฺขู เสวโต ภชโต ปยิรุปาสโต อปริปูโรปิ สีลกฺขนฺโธ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ, อปริปูโรปิ สมาธิกฺขนฺโธ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ, อปริปูโรปิ ปญฺญากฺขนฺโธ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ, อปริปูโรปิ วิมุตฺติกฺขนฺโธ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ, อปริปูโรปิ วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺโธ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ เอวรูปา จ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู สตฺถาโรติปิ วุจฺจนฺติ, สตฺถวาหาติปิ วุจฺจนฺติ, รณญฺชหาติปิ วุจฺจนฺติ, ตโมนุทาติปิ วุจฺจนฺติ, อาโลกกราติปิ วุจฺจนฺติ, โอภาสกราติปิ วุจฺจนฺติ, ปโชฺชตกราติปิ วุจฺจนฺติ, อุกฺกาธาราติปิ วุจฺจนฺติ, ปภงฺกราติปิ วุจฺจนฺติ, อริยาติปิ วุจฺจนฺติ, จกฺขุมนฺโตติปิ วุจฺจนฺตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ –

“ปาโมชฺชกรณํ ฐานํ [... กรณฐานํ (สี. สฺยา.)], เอตํ โหติ วิชานตํ;
ยทิทํ ภาวิตตฺตานํ, อริยานํ ธมฺมชีวินํฯ

“เต โชตยนฺติ สทฺธมฺมํ, ภาสยนฺติ ปภงฺกรา;
อาโลกกรณา ธีรา, จกฺขุมนฺโต รณญฺชหาฯ

“เยสํ เว สาสนํ สุตฺวา, สมฺมทญฺญาย ปณฺฑิตา;
ชาติกฺขยมภิญฺญาย , นาคจฺฉนฺติ ปุนพฺภว”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ตณฺหุปฺปาทสุตฺตํ

๑๐๕. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘จตฺตาโรเม, ภิกฺขเว, ตณฺหุปฺปาทา, ยตฺถ ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติฯ กตเม จตฺตาโร? จีวรเหตุ วา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ; ปิณฺฑปาตเหตุ วา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ; เสนาสนเหตุ วา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ; อิติภวาภวเหตุ วา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, จตฺตาโร ตณฺหุปฺปาทา ยตฺถ ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘ตณฺหาทุติโย ปุริโส, ทีฆมทฺธาน สํสรํ;
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ, สํสารํ นาติวตฺตติฯ

‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ตณฺหํ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
วีตตโณฺห อนาทาโน, สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สพฺรหฺมกสุตฺตํ

๑๐๖. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘สพฺรหฺมกานิ, ภิกฺขเว, ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺฌาคาเร ปูชิตา โหนฺติฯ สปุพฺพเทวตานิ , ภิกฺขเว, ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺฌาคาเร ปูชิตา โหนฺติฯ สปุพฺพาจริยกานิ, ภิกฺขเว, ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺฌาคาเร ปูชิตา โหนฺติฯ สาหุเนยฺยกานิ, ภิกฺขเว, ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺฌาคาเร ปูชิตา โหนฺติฯ

‘‘‘พฺรหฺมา’ติ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจนํฯ ‘ปุพฺพเทวตา’ติ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจนํฯ ‘ปุพฺพาจริยา’ติ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจนํฯ ‘อาหุเนยฺยา’ติ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจนํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? พหุการา, ภิกฺขเว, มาตาปิตโร ปุตฺตานํ อาปาทกา โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทเสฺสตาโร’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร, ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร;
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ, ปชาย อนุกมฺปกาฯ

‘‘ตสฺมา หิ เน นมเสฺสยฺย, สกฺกเรยฺย จ ปณฺฑิโต;
อเนฺนน อถ ปาเนน, วเตฺถน สยเนน จ;
อุจฺฉาทเนน นฺหาปเนน [นหาปเนน (สี.)], ปาทานํ โธวเนน จฯ

‘‘ตาย นํ ปาริจริยาย, มาตาปิตูสุ ปณฺฑิตา;
อิเธว นํ ปสํสนฺติ, เปจฺจ สเคฺค ปโมทตี’’ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. พหุการสุตฺตํ

๑๐๗. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘พหุการา [พหูปการา (สี. ปี.)], ภิกฺขเว, พฺราหฺมณคหปติกา ตุมฺหากํ เย โว [เย เต (สพฺพตฺถ)] ปจฺจุปฏฺฐิตา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิฯ ตุเมฺหปิ, ภิกฺขเว, พหุการา พฺราหฺมณคหปติกานํ ยํ [เย (?)] เนสํ ธมฺมํ เทเสถ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสถฯ เอวมิทํ, ภิกฺขเว, อญฺญมญฺญํ นิสฺสาย พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ โอฆสฺส นิตฺถรณตฺถาย สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘สาคารา อนคารา จ, อุโภ อโญฺญญฺญนิสฺสิตา;
อาราธยนฺติ สทฺธมฺมํ, โยคเกฺขมํ อนุตฺตรํฯ

‘‘สาคาเรสุ จ จีวรํ, ปจฺจยํ สยนาสนํ;
อนคารา ปฏิจฺฉนฺติ, ปริสฺสยวิโนทนํฯ

‘‘สุคตํ [ปุคฺคลํ (สี. ก.)] ปน นิสฺสาย, คหฏฺฐา ฆรเมสิโน;
สทฺทหานา อรหตํ, อริยปญฺญาย ฌายิโนฯ

‘‘อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน, มคฺคํ สุคติคามินํ;
นนฺทิโน เทวโลกสฺมิํ, โมทนฺติ กามกามิโน’’ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. กุหสุตฺตํ

๑๐๘. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘เย เกจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคี อุนฺนฬา อสมาหิตา, น เม เต , ภิกฺขเว, ภิกฺขู มามกาฯ อปคตา จ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อิมสฺมา ธมฺมวินยา; น จ เต [น จ เต ภิกฺขเว ภิกฺขู (สี. ปี. ก.)] อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติฯ เย จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขู นิกฺกุหา นิลฺลปา ธีรา อตฺถทฺธา สุสมาหิตา, เต โข เม, ภิกฺขเว, ภิกฺขู มามกาฯ อนปคตา จ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อิมสฺมา ธมฺมวินยา; เต จ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย [อิมสฺมิํ จ เต ธมฺมวินเย (สฺยา.), เต ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย (ก.)] วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคี, อุนฺนฬา อสมาหิตา;
น เต ธเมฺม วิรูหนฺติ, สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเตฯ

‘‘นิกฺกุหา นิลฺลปา ธีรา, อตฺถทฺธา สุสมาหิตา;
เต เว ธเมฺม วิรูหนฺติ, สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเต’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. นทีโสตสุตฺตํ

๑๐๙. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส นทิยา โสเตน โอวุเยฺหยฺย ปิยรูปสาตรูเปนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ตีเร ฐิโต ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘กิญฺจาปิ โข ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, นทิยา โสเตน โอวุยฺหสิ ปิยรูปสาตรูเปน, อตฺถิ เจตฺถ เหฏฺฐา รหโท สอูมิ สาวโฏฺฏ สคโห สรกฺขโส ยํ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, รหทํ ปาปุณิตฺวา มรณํ วา นิคจฺฉสิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’นฺติฯ อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ตสฺส ปุริสสฺส สทฺทํ สุตฺวา หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ ปฏิโสตํ วายเมยฺยฯ

‘‘อุปมา โข เม อยํ, ภิกฺขเว, กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนายฯ อยํ เจตฺถ [อยํ เจเวตฺถ (สฺยา.)] อโตฺถ – ‘นทิยา โสโต’ติ โข, ภิกฺขเว, ตณฺหาเยตํ อธิวจนํฯ

‘‘‘ปิยรูปํ สาตรูป’นฺติ โข, ภิกฺขเว, ฉเนฺนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํฯ

‘‘‘เหฏฺฐา รหโท’ติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ อธิวจนํ;
‘‘‘อูมิภย’นฺติ โข [สญฺญีมีติ โข (พหูสุ)], ภิกฺขเว, โกธุปายาสเสฺสตํ อธิวจนํ;
‘‘‘อาวฏฺฏ’นฺติ โข [สาวโฏฺฏติ โข (พหูสุ)], ภิกฺขเว, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํ;
‘‘‘คหรกฺขโส’ติ โข [สคโห สรกฺขโสติ โข (พหูสุ)], ภิกฺขเว, มาตุคามเสฺสตํ อธิวจนํ;
‘‘‘ปฏิโสโต’ติ โข, ภิกฺขเว, เนกฺขมฺมเสฺสตํ อธิวจนํ;
‘‘‘หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายาโม’ติ โข, ภิกฺขเว, วีริยารมฺภเสฺสตํ อธิวจนํ;

‘‘‘จกฺขุมา ปุริโส ตีเร ฐิโตติ โข, ภิกฺขเว, ตถาคตเสฺสตํ อธิวจนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘สหาปิ ทุเกฺขน ชเหยฺย กาเม, โยคเกฺขมํ อายตึ ปตฺถยาโน;
สมฺมปฺปชาโน สุวิมุตฺตจิโตฺต, วิมุตฺติยา ผสฺสเย ตตฺถ ตตฺถ;
ส เวทคู วูสิตพฺรหฺมจริโย, โลกนฺตคู ปารคโตติ วุจฺจตี’’ติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทสมํฯ

๑๑. จรสุตฺตํ

๑๑๐. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

‘‘จรโต เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตโกฺก วา พฺยาปาทวิตโกฺก วา วิหึสาวิตโกฺก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ [พฺยนฺติกโรติ (สี. ปี.), พฺยนฺตํ กโรติ (ก.)] อนภาวํ คเมติฯ จรมฺปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อนาตาปี อโนตฺตาปี [อโนตฺตปฺปี (สพฺพตฺถ) ทุกนิปาเต, องฺคุตฺตเร ๑.๔.๑๑ ปสฺสิตพฺพํ] สตตํ สมิตํ กุสีโต หีนวีริโยติ วุจฺจติฯ

‘‘ฐิตสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหึสาวิตกฺโก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ น อนภาวํ คเมติฯ ฐิโตปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อนาตาปี อโนตฺตาปี สตตํ สมิตํ กุสีโต หีนวีริโยติ วุจฺจติฯ

‘‘นิสินฺนสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหึสาวิตกฺโก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ น อนภาวํ คเมติฯ นิสิโนฺนปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อนาตาปี อโนตฺตาปี สตตํ สมิตํ กุสีโต หีนวีริโยติ วุจฺจติฯ

‘‘สยานสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ชาครสฺส อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหึสาวิตกฺโก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ น อนภาวํ คเมติฯ สยาโนปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชาคโร เอวํภูโต อนาตาปี อโนตฺตาปี สตตํ สมิตํ กุสีโต หีนวีริโยติ วุจฺจติฯ

‘‘จรโต เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหึสาวิตกฺโก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ จรมฺปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี [โอตฺตปฺปี (สพฺพตฺถ)] สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจติฯ

‘‘ฐิตสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหึสาวิตกฺโก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ ฐิโตปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจติฯ

‘‘นิสินฺนสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหึสาวิตกฺโก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ นิสิโนฺนปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจติฯ

‘‘สยานสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ชาครสฺส อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหึสาวิตกฺโก วาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ สยาโนปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชาคโร เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจตี’’ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

‘‘จรํ วา ยทิ วา ติฏฺฐํ, นิสิโนฺน อุท วา สยํ;
โย วิตกฺกํ วิตเกฺกติ, ปาปกํ เคหนิสฺสิตํฯ

‘‘กุมฺมคฺคํ ปฏิปโนฺน [กุมฺมคฺคปฺปฏิปโนฺน (อ. นิ. ๔.๑๑)] โส, โมหเนเยฺยสุ มุจฺฉิโต;
อภโพฺพ ตาทิโส ภิกฺขุ, ผุฏฺฐุํ สโมฺพธิมุตฺตมํฯ

‘‘โย จ จรํ วา ติฏฺฐํ วา [โย จรํ วา ยทิ วา ติฏฺฐํ (สฺยา.), โย จรํ วาถ ติฏฺฐํ วา (สี. ก.)], นิสิโนฺน อุท วา สยํ;
วิตกฺกํ สมยิตฺวาน, วิตกฺกูปสเม รโต;

ภโพฺพ โส ตาทิโส ภิกฺขุ, ผุฏฺฐุํ สโมฺพธิมุตฺตม''นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. สมฺปนฺนสีลสุตฺตํ

๑๑๑. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

''สมฺปนฺนสีลา, ภิกฺขเว, วิหรถ [โหถ (สฺยา.)] สมฺปนฺนปาติโมกฺขา; ปาติโมกฺขสํวรสํวุตา วิหรถ อาจารโคจรสมฺปนฺนา อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวิโน; สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสุฯ

''สมฺปนฺนสีลานํ โว, ภิกฺขเว, วิหรตํ [ภวตํ (สฺยา.)] สมฺปนฺนปาติโมกฺขานํ ปาติโมกฺขสํวรสํวุตานํ วิหรตํ อาจารโคจรสมฺปนฺนานํ อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวีนํ สมาทาย สิกฺขตํ สิกฺขาปเทสุ กิมสฺส อุตฺตริ กรณียํ [กิมสฺส ภิกฺขเว อุตฺตริ กรณียํ (สพฺพตฺถ)]?

''จรโต เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน [อภิชฺฌา พฺยาปาโท วิคโต (อ. นิ. ๔.๑๒) อฏฺฐกถาย สเมติ] ภิชฺฌา วิคตา [อภิชฺฌา พฺยาปาโท วิคโต (อ. นิ. ๔.๑๒) อฏฺฐกถาย สเมติ] โหติ, พฺยาปาโท วิคโต โหติ [ถินมิทฺธํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ วิจิกิจฺฉา (อ. นิ. ๔.๑๒)], ถินมิทฺธํ วิคตํ โหติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ วิคตํ โหติ, วิจิกิจฺฉา [ถินมิทฺธํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ วิจิกิจฺจา (อ. นิ. ๔.๑๒)] ปหีนา โหติ, อารทฺธํ โหติ วีริยํ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา [อปฺปมฺมุฏฺฐา (สฺยา.)], ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ ฯ จรมฺปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจติฯ

''ฐิตสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อภิชฺฌา วิคตา โหติ พฺยาปาโท…เป.… ถินมิทฺธํ… อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ… วิจิกิจฺฉา ปหีนา โหติ, อารทฺธํ โหติ วีริยํ อสลฺลีนํ , อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ ฐิโตปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจติฯ

''นิสินฺนสฺส เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อภิชฺฌา วิคตา โหติ, พฺยาปาโท…เป.… ถินมิทฺธํ… อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ… วิจิกิจฺฉา ปหีนา โหติ, อารทฺธํ โหติ วีริยํ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ นิสิโนฺนปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจติฯ

''สยานสฺส เจปิ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ชาครสฺส อภิชฺฌา วิคตา โหติ พฺยาปาโท…เป.… ถินมิทฺธํ… อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ… วิจิกิจฺฉา ปหีนา โหติ, อารทฺธํ โหติ วีริยํ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ สยาโนปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชาคโร เอวํภูโต อาตาปี โอตฺตาปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวีริโย ปหิตโตฺตติ วุจฺจตี''ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

''ยตํ จเร ยตํ ติเฏฺฐ, ยตํ อเจฺฉ ยตํ สเย;
ยตํ สมิญฺชเย [สมิญฺชเย (สี. สฺยา.)] ภิกฺขุ, ยตเมนํ ปสารเยฯ

''อุทฺธํ ติริยํ อปาจีนํ, ยาวตา ชคโต คติ;

สมเวกฺขิตา จ ธมฺมานํ, ขนฺธานํ อุทยพฺพยํฯ

“เอวํ วิหาริมาตาปึ, สนฺตวุตฺติมนุทฺธตํ;
เจโตสมถสามีจึ, สิกฺขมานํ สทา สตํ;
สตตํ ปหิตโตฺตติ, อาหุ ภิกฺขุํ ตถาวิธ”นฺติฯ

อยมฺปิ อโตฺถ วุโตฺต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. โลกสุตฺตํ

๑๑๒. วุตฺตเญฺหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

“โลโก, ภิกฺขเว, ตถาคเตน อภิสมฺพุโทฺธ: โลกสฺมา ตถาคโต วิสํยุโตฺตฯ โลกสมุทโย, ภิกฺขเว, ตถาคเตน อภิสมฺพุโทฺธ : โลกสมุทโย ตถาคตสฺส ปหีโนฯ โลกนิโรโธ, ภิกฺขเว, ตถาคเตน อภิสมฺพุโทฺธ: โลกนิโรโธ ตถาคตสฺส สจฺฉิกโตฯ โลกนิโรธคามินี ปฏิปทา, ภิกฺขเว, ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา: โลกนิโรธคามินี ปฏิปทา ตถาคตสฺส ภาวิตาฯ

“ยํ, ภิกฺขเว, สเทวกสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทิฎฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา ยสฺมา ตํ ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธํ, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจติฯ

“ยญฺจ, ภิกฺขเว, รตฺตึ ตถาคโต อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุชฺฌติ, ยญฺจ รตฺตึ อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายติ, ยํ เอตสฺมึ อนฺตเร ภาสติ ลปติ นิทฺทิสติ, สพฺพํ ตํ ตเถว โหติ โน อญฺญถา, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจติฯ

“ยถาวาที, ภิกฺขเว, ตถาคโต ตถาการี, ยถาการี ตถาวาที, อิติ ยถาวาที ตถาการี ยถาการี ตถาวาที, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจติฯ

“สเทวเก, ภิกฺขเว, โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตี”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ ตเตฺถตํ อิติ วุจฺจติ –

“สพฺพโลกํ [สพฺพํ โลกํ (อ. นิ. ๔.๒๓)] อภิญฺญาย, สพฺพโลเก ยถาตถํ;
สพฺพโลกวิสํยุโตฺต, สพฺพโลเก อนูปโย [อนุสโย (สี.), อนุปโย (สฺยา.)]ฯ

“ส เว [สเพฺพ (สพฺพตฺถ) อ. นิ. ๔.๒๓ ปสฺสิตพฺพํ] สพฺพาภิภู ธีโร, สพฺพคนฺถปฺปโมจโน;
ผุฎฺฐาสฺส ปรมา สนฺติ, นิพฺพานํ อกุโตภยํฯ

“เอส ขีณาสโว พุโทฺธ, อนีโฆ ฉินฺนสํสโย;
สพฺพกมฺมกฺขยํ ปโตฺต, วิมุโตฺต อุปธิสงฺขเยฯ

“เอส โส ภควา พุโทฺธ, เอส สีโห อนุตฺตโร;

สเทวกสฺส โลกสฺส, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺตยิฯ

“อิติ เทวา มนุสฺสา จ, เย พุทฺธํ สรณํ คตา;
สงฺคมฺม ตํ นมสฺสนฺติ, มหนฺตํ วีตสารทํฯ

“ทนฺโต ทมยตํ เสฏฺโฐ, สนฺโต สมยตํ อิสิ;
มุตฺโต โมจยตํ อคฺโค, ติณฺโณ ตารยตํ วโรฯ

“อิติ เหตํ นมสฺสนฺติ, มหนฺตํ วีตสารทํ;
สเทวกสฺมึ โลกสฺมึ, นตฺถิ เต ปฏิปุคฺคโล”ติฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตนฺติฯ เตรสมํฯ

จตุกฺกนิปาโต นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

พฺราหฺมณสุลภา [พฺราหฺมณจตฺตาริ (สพฺพตฺถ)] ชานํ, สมณสีลา ตณฺหา พฺรหฺมา;
พหุการา กุหปุริสา [กุหนา (สฺยา.)], จร สมฺปนฺน โลเกน เตรสาติฯ

สุตฺตสงฺคโห –

สตฺตวิเสกนิปาตํ, ทุกฺกํ พาวีสสุตฺตสงฺคหิตํ;
สมปญฺญาสมถติกํ, เตรส จตุกฺกญฺจ อิติ ยมิทํฯ

ทฺวิทสุตฺตรสุตฺตสเต, สงฺคายิตฺวา สมาทหึสุ ปุรา;
อรหนฺโต จิรฏฺฐิติยา, ตมาหุ นาเมน อิติวุตฺตกนฺติฯ

อิติวุตฺตกปาฬิ นิฏฺฐิตาฯ